

**МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ, ТОГТООМЖУУДЫН ӨӨРЧЛӨЛТТЭЙ ХОЛБООТОЙГООР
БОЛОВСРОЛ, ЭРҮҮЛ МЭНД, НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ, БОЛОН ЭДИЙН ЗАСГИЙН
ЗАРИМ САЛБАРТ ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ, ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ**

*Ц. Норовдондог (Ph.D), Ц. Товуусүрэн, Б. Мөнхцэцэг,
Т. Мягмаржав, Ч. Онончимэг, А. Пагма*

Агуулга

1. Нийгмийн хамгааллын салбарын хөгжил, нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт, үр дүн /2008 - 2012 он/
 - Нийгмийн даатгалын хамрагдалт
 - Нийгмийн даатгалын сангийн орлого бүрдүүлэлт
 - Нийгмийн даатгалын сангийн зарлага:
 - Нийгмийн даатгалын сангийн зарлагыг төрөл
 - 1/ Тэтгэврийн сан,
 - 2/ Тэтгэмжийн даатгалын сан,
 - 3/ Ажилгүйдлийн даатгалын сан
 - 4/ Үйлдвэрийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сан
 - Нийгмийн халамж
2. Боловсролын салбарын эрх зүй, нийгэм, эдийн засгийн талаар авсан арга хэмжээнүүд /2008-2011 он/
3. Эрүүл мэндийн салбарын хууль эрх зүйн орчин, нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт /2008-2012 он/
 - Эрүүл мэндийн салбарын хууль эрх зүйн орчны шинэчлэлт, өөрчлөлт
 - Эрүүл мэндийн салбарт гарсан нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлт:
4. Эдийн засгийн салбарын хууль тогтоомжуудын өөрчлөлттэй холбоотойгоор эдийн засгийн зарим салбарт гарсан үр дүн /2008-2012 он/
 - Төсвийн харилцааны шинэтгэлийн хүрээнд
 - Мөнгөний бодлого ба инфляци
 - Гадаад худалдаа, гаалийн тариф
 - Хүн ам, нийгмийн бусад салбарын хүрээнд

Ашигласан материал

Эрхэм гишүүн таны 2012 оны 02 дугаар сарын 08 -ы өдрийн 5/1090 тоотой ирүүлсэн захиалгын дагуу “Монгол Улсын хууль, тогтоомжуудын өөрчлөлттэй холбоотойгоор боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал, болон эдийн засгийн зарим салбарт гарсан өөрчлөлт, дүн шинжилгээ” сэдэвт судалгааны ажлыг УИХ -ын Тамгын газрын Судалгааны төвийн Ахлах референт Ц. Товуусүрэнгийн удирдлаган дор гүйцэтгэлээ. Энэхүү судалгааны ажлыг УИХ -аар 2008 - 2012 оны хугацаанд батлагдсан хууль тогтоомжууд, тэдгээрийн өөрчлөлтийн хүрээнд гүйцэтгэсэн болно.

УИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

Судалгааны Нийгмийн хамгаалал, халамжийн салбарын дүн шинжилгээг тус төвийн референт - шинжээч А. Пагма, Боловсролын салбарын дүн шинжилгээг референт - судлаач Б. Мөнхцэцэг, Эрүүл мэндийн салбарын дүн шинжилгээг референт - судлаач Т. Мягмаржав, Эдийн засгийн бусад салбарын дүн шинжилгээг референт - шинжээч Ч. Онончимэг нар гүйцэтгэсэн болно.

Аливаа хууль тогтоомжийн хувьд батлагдсан даруйдаа нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл, үр дүн нь тодорхой мэдрэгдэхгүй бөгөөд харин тодорхой цаг хугацааны дараа нөлөөлөл үр дүнг харах боломжтой байдаг.

УИХ -аар 2008 - 2012 оны хугацаанд батлагдсан нийгэм эдийн засгийн томоохон суурь харилцааг зохицуулах Нийгмийн халамжийн тухай хууль, Төсвийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль зэрэг нь 2013 оноос хүчин төгөлдөр мөрдөгдөх бөгөөд тэдгээрийг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажил хийгдэж байгаа учраас үр дүн, нөлөөлийг шууд тооцох боломжгүй байв.

1. Нийгмийн хамгааллын салбарын хөгжил, нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт, үр дүн /2008 - 2012 он/

Нийгмийн даатгалын хамрагдалт: 2010 онд нийгмийн болон эрүүл мэндийн даатгалд 23.3 мянган аж ахуйн нэгж байгууллага, Монгол улсын нийт хүн амын 84,9 хувь буюу 2331.3 мянган даатгуулагч хамрагдсан нь 2009 онтой харьцуулахад нийгмийн даатгалд шимтгэл төлөгч ажил олгогчийн тоо 2,0 мянган аж ахуйн нэгжээр, заавал даатгуулагчдын тоо 48,3 мянган хүнээр нэмэгджээ. Нийгмийн даатгалд хамрагдсан сайн дурын даатгуулагчдын тоо 2009 оны мөн үеэс 12,0 мянган даатгуулагчаар өсчээ. Харин 2011 онд нийгмийн болон эрүүл мэндийн даатгалд 26.8 мянган аж ахуйн нэгж байгууллага, заавал даатгуулагч нийт 604.8 хүн, нийт даатгуулагч 2874.8 мянган даатгуулагч байгаа нь нийгмийн даатгалд хамрагсдын тоо жилээс жилд өсч, нийгмийн даатгалын хамрагдалт нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 1.1 Нийгмийн даатгалд хамрагсдын тоон харьцуулалт /мян.хүн/

Даатгуулагчдын төрөл	2007 он	2008 он	2009 он	2010 он	2011 он
Ажил олгогчдын тоо	17519	19781	21287	23299	26803
Заавал даатгуулагчдын тоо	433.7	484.6	492.2	526.7	604.8
Нийгмийн даатгалын сайн дурын даатгуулагч	51.1	62.6	51.7	63.7	81.6
Эрүүл мэндийн заавал болон сайн дурын даатгуулагчид	372.5	395.9	395.6	434.4	834.5
Эрүүл мэндийг төрөөс хариуцах даатгуулагчид	1,295.5	1,353.2	1,235.0	1,306.5	1,354.0
Дүн	2,152.9	2,296.2	2,174.4	2,331.3	2,874.8

Нийгмийн даатгалын сангийн орлого бүрдүүлэлт: 2009 онд нийгмийн даатгалын таван төрлийн санд нийт 471,4 тэрбум төгрөгийн орлого бүрдүүлсэн нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 7,8 хувь, улсын нэгдсэн төсвийн орлогын 23.7 хувийг эзэлжээ. Нийгмийн даатгалын санд 325,5 тэрбум төгрөгийн шимтгэлийн орлого бүрдүүлж, орлогын төлөвлөгөөг 103,1 хувиар буюу 9,8 тэрбум төгрөгөөр давуулан биелүүлсэн байна. Улсын

төсвөөс тэтгэврийн даатгалын санд 1995 оноос өмнө тэтгэвэр тогтоолгосон иргэдийн болон цэргийн тэтгэвэр авагчдын тэтгэврийн эх үүсвэрт зориулан 145,9 тэрбум төгрөгийг шилжүүлжээ.

2010 онд нийгмийн даатгалын 5 төрлийн санд 404.1 тэрбум төгрөгийн шиттгэлийн орлого төвлөрүүлж, шимтгэлийн төлөвлөгөөг 113,8 хувиар буюу 49,1 тэрбум төгрөгөөр давуулан биелүүлжээ. Шимтгэлийн орлого 2009 оноос 124,1 хувиар буюу 78.6 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна. Улсын төсвөөс 1995 оноос өмнө тэтгэвэр тогтоолгосон иргэдийн болон цэргийн тэтгэвэрт 170.7 тэрбум төгрөгийг тэтгэвэрийн даатгалын санд шилжүүлжээ.

2011 онд нийгмийн даатгалын сангийн орлого 763.3 тэрбум төгрөг болж, өмнөх оныхоос 156.8 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн ба үүнд ҮОМШӨ-ний даатгалын сангийн орлого 16.1 тэрбум төг буюу 54.3 хувиар, тэтгэмжийн даатгалын сангийн орлого 9.6 тэрбум төг буюу 48.6 хувиар, тэтгэвэрийн даатгалын сангийн орлого 113.1 тэрбум төг буюу 27.0 хувиар өссөн нь голлон нөлөөлжээ.

Хүснэгт 1.2 Нийгмийн даатгалын сангийн орлогын бүтэц /сая төг -өөр/

		2009	2010	2011
1	Ажил олгогчийн төлсөн шимтгэл	160,919.7	200,236.9	303,411.8
2	Даатгуулагчийн төлсөн шимтгэл	148,009.7	183,873.3	237,213.1
3	Төр хариуцах иргэдийн шимтгэл	8,094.3	10,906.1	10,906.1
4	Улсын төсвөөс олгосон хөрөнгө	145,930.3	170,667.0	190,721.9
5	Бусад орлого	8,460.9	9,040.6	13,537.9
	Дүн	471,414.9	574,723.9	755,790.8

Нийгмийн даатгалын сангийн зарлага: 2009 онд нийгмийн даатгалын сангаас давхардсан тоогоор 2165,0 мянган иргэний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөр, тусламж үйлчилгээний зардалд нийт 431.4 тэрбум төгрөг, нийгмийн даатгалын байгууллагын үйл ажиллагааны болон хөрөнгө оруулалтын зардалд 11,9 тэрбум төгрөгийг тус тус зарцуулжээ. Нийгмийн даатгалын сангийн зарлага 2009 онд нийгмийн даатгалын хуулиудад орсон өөрчлөлттэй уялдан 2008 оноос 22.8 тэрбум төгрөг буюу 5.6 хувиар өссөн нь тэтгэмжийн⁶⁶ болон ажилгүйдлийн даатгалын сангийн зардал 1,6-1.9 дахин нэмэгдсэнтэй холбоотой байна⁶⁷.

2010 оны жилийн эцэст нийгмийн даатгалын сангаас давхардсан тоогоор 3097,7 мянган иргэний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөр, тусламж үйлчилгээний зардалд нийт 488.2 тэрбум төгрөг, нийгмийн даатгалын байгууллагын үйл ажиллагааны болон хөрөнгө оруулалтын зардалд 12,1 тэрбум төгрөгийг тус тус зарцуулжээ.

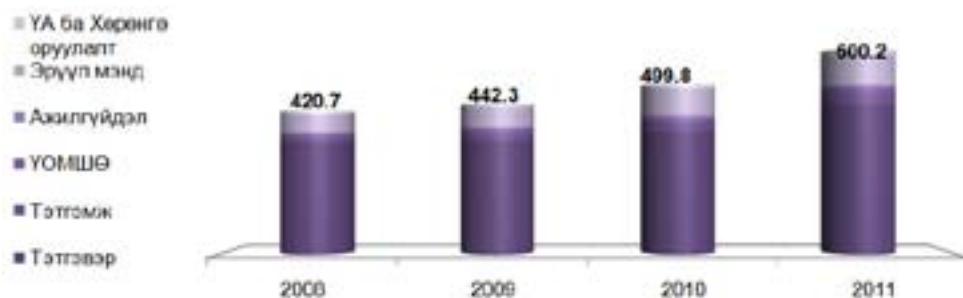
Нийгмийн даатгалын сангаас олгож буй бүх төрлийн тэтгэврийг 2010 оны 10 дугаар сарын 1-нээс 30 хувиар нэмэгдүүлсэн, эрүүл мэндийн даатгалын тусламж үйлчилгээний зардлын суурь тариф, оношлогоо, шинжилгээ өгөх, нөхөн сэргээх эмчилгээ, тусламж үйлчилгээний

⁶⁶ Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуульд 2008 оны 5 сард оруулсан нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмжийн хэмжээ, жирэмсний болон амаржсаны тэтгэмжийн хэмжээ, хугацааг нэмсэн.

⁶⁷ Нийгмийн даатгалын сангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай хуульд 2009 оны 7 дугаар сард оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр тэтгэмж авах хугацааг нэмсэн.

төрөл болон хөнгөлөлттэй эмийн төрөл нэмэгдсэн зэрэг нь нийгмийн даатгалын сангийн зардлын өсөлтийн 90 орчим хувийг эзэлж байна. 2011 онд нийгмийн даатгалын сангийн зарлага 75.7 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэхэд ажилгүйдлийн даатгалын сангийн зарлага 5.4 тэрбум төг буюу 38.5 хувиар, эрүүл мэндийн даатгалын сангийн зарлага 10.9 тэрбум буюу төг буюу 10.7 хувиар буурсан хэдий ч тэтгэмжийн даатгалын сангийн зарлага 7.1 тэрбум төг буюу 28.6 хувь, тэтгэвэрийн даатгалын сангийн зарлага 81.6 тэрбум төг буюу 22.0 хувь, YOMШӨ-ний даатгалын сангийн зарлага 3.3 тэрбум буюу 17.6 хувиар өссөн нь нөлөөлжээ.

Зураг 1.1 Нийгмийн даатгалын сангийн зарлага /тэрбум төг/

Нийгмийн даатгалын сангийн зарлагын байдлыг сан тус бүрээр авч үзвэл:

1/ Тэтгэврийн сан: 2010 онд тэтгэврийн даатгалын сангаас өндөр насны, тахир дутуугийн, тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр авч байгаа 295,3 мянга орчим хүнд 360,4 тэрбум төгрөг зарцуулсан байна. Тэтгэврийн даатгалын сангаас тэтгэвэр авагчдын тоо өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад тэтгэвэр авагчдын тоо 2,1 мянган хүнээр, тэтгэвэрт зарцуулсан хөрөнгө 28,3 тэрбум төгрөгөөр өсчээ.

Засгийн газрын “Нийгмийн даатгалын сангаас олгож байгаа тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэх тухай” 241 дүгээр тогтоолоор 2010 оны 10 дугаар сарын 1- ний өдрөөс нийгмийн даатгалын сангаас олгож буй тэтгэврийг 30 хувиар нэмэгдүүлэх арга хэмжээнд 26,4 тэрбум төгрөг зарцуулж, бүрэн тэтгэврийн доод хэмжээг 105,3 мянган төгрөг, хувь тэнцүүлсэн тэтгэврийн доод хэмжээг 70,2 мянган төгрөг, дундаж тэтгэвэр 126,5 мянган төгрөгт тус тус хүрсэн байна. 2010 оны эцэст нийт тэтгэвэр авагчдын 16,4 хувь буюу 49,7 мянган иргэн хувь тэнцүүлсэн тэтгэвэр, 60 орчим хувь буюу 180,0 мянган иргэн тэтгэврийн доод хэмжээгээр тэтгэвэр авч байна.

Нийгмийн даатгалын сангаас олгосон тэтгэвэрийн хэмжээ 2011 онд 440.7 тэрбум төг болсны 74.5 хувийг өндөр настны, 12.2 хувийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн, 6.9 хувийг цэргийн, 6.4 хувийг тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр эзэлж байгаа нь 2010 оныхоос өндөр настны тэтгэвэр 23.7 хувь, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд олгох тэтгэвэр 18.7 хувь, цэргийн тэтгэвэр 25.3 хувь, тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр 10.5 хувиар өсчээ.

2011 оны 10 дугаар сарын 27-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсөн Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу цэргийн алба хаасны тэтгэврийн хэмжээг цэргийн алба хаасны тэтгэврийг тэтгэвэр тогтооллогчийн сарын дундаж цалин хөлсний 80 хувиар тогтоох, тус хуульд заасан хугацаанаас илүү алба хаасан жил тутамд тэтгэвэр тогтоолгосон дундаж цалин хөлснөөс 1,5 хувиар бодож нэмэгдэл олгож эхэлсэн.

2012 оны 3 дугаар сарын 5-9-ны өдрүүдэд хуралдсан УИХ-ын ээлжит бус чуулганы хуралдаанаар юуны өмнө Монгол Улсын 2012 оны улсын төсөв, нийгмийн даатгалын

сангийн тухай хуулиудад нэмэлт өөрчлөлт орууллаа. Энэхүү нэмэлт өөрчлөлтөөр: төсвийн байгууллагуудын цалин, өндөр насны тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэх хугацааг наашлуулж, 1995 оноос өмнө үеийн цалингийн түвшингээр тэтгэвэр нь тогтоогдсон ахмадуудын тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэн тэгшитгэх асуудлыг шийдвэрлэлээ. Мөн Засгийн газрын бүтэц бүрэлдэхүүнд орсон өөрчлөлттэй уялдан төсөв зарцуулах эрх шилжихтэй холбогдсон асуудалд зохицуулалт хийлээ.

Цалин, ахмад настнуудын тэтгэвэр, зарим төрлийн тэтгэмжийн нэмэгдлийг эхний ээлжинд хоёрдугаар сарын нэгнээс эхлэн тооцож олгохоор боллоо. Энэ оны тавдугаар сарын 1-нд цалин, тэтгэврийг дахиж нэмэгдүүлэх болно.

Энэ бүхний үр дүнд төрийн албан хаагчдын дундаж цалин 2008 оныхоос 2 гаруй дахин нэмэгдэж, ахмадуудын санал болгож байдаг тэтгэврийн зөрүү арилж байгаа юм. Энэ явцад тэтгэврийн доод хэмжээ илүүтэй өсч, нийт дүндээ тэтгэврийн дундаж хэмжээ 2008 оныхоос мөн 2 гаран дахин нэмэгдэнэ.

Хүснэгт 1.3

- 2008-2011 онд тэтгэвэр авсан хүний тоо болон зарцуулсан хөрөнгийн мөнгөн дүн

Тэтгэврийн төрөл	2008 он		2009 он		2010 он		2011 он	
	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө
Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулиар:								
Өндөр насны	193,378	233,603.5	196,789	240,264.0	201,600	265,611.8	201,600	328,726.8
Тахир дутуугийн	55,000	44,116.5	53,341	43,834.8	52,501	45,333.1	52,501	53,483.1
Тэжээгчээ алдсаны	31,549	27,967.7	29,176	25,747.9	27,113	25,085.6	27,113	27,954.2
Дүн	279,927	305,687.7	279,306	309,846.7	281,214	336,030.5	281,214	410,164.0
Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулиар:								
Цэргийн алба хаасны	11,977	19,990.4	12,386	20,635.1	12,598	22,755.2	12,810	28,590.9
Тахир дутуугийн	507	561.3	491	542.6	542	586.5	563	777.9
Тэжээгчээ алдсаны	1,021	1,146.2	952	1,064.6	917	1,056.7	904	1,264.1
Дүн	13,505	21,697.9	13,829	22,242.2	14,057	24,398.4	14,277	30,632.9
Бүгд дүн	293,432	327,385.6	293,135	332,088.9	295,271	360,428.9	295,491	440,797.0

Нийгмийн асуудлаар үе шаттай авч буй энэ арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд зориулан улсын төсөвт нийт 161.5 тэрбум төгрөг нэмж тусгалаа. Нийгмийн даатгалын сангийн төсөвт 13.9 тэрбум төгрөг, орон нутгийн төсөвт 8.8 тэрбум төгрөг нэмж шаардагдаж байсныг хуульд нэгбүрчлэн суулгасан. /Хүснэгт 1.3-т 2008-2011 оны хугацаанд тэтгэвэр авсан хүний тоо болон зарцуулсан хөрөнгийн мөнгөн дүнг харууллаа.

2/ Тэтгэмжийн даатгалын сан: 2009 онд тэтгэмжийн даатгалын сангаас 112.4 мянган даатгуулагчийн хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны, жирэмсний болон амаржсаны, оршуулгын тэтгэмжид 21.2 тэрбум төгрөг зарцуулжээ. Тэтгэмжид зарцуулсан хөрөнгө нь өмнөх жилээс 7,7 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн нь хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлт болон жирэмсний болон амаржсаны тэтгэмж авагчдын тоо, оршуулгын тэтгэмж болон бусад төрлийн тэтгэмжийн өсөлтөөс шалтгаалсан байна.

2010 онд тэтгэмжийн даатгалын сангаас 124.2 мянга орчим даатгуулагчдад 24.2 тэрбум төгрөгийн хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны, жирэмсний болон амаржсаны, оршуулгын, өвчтөн сахисны тэтгэмж олгожээ. Тэтгэмжийн даатгалын сангийн зарлага өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 2,9 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна. 2011 онд тэтгэмжийн даатгалын сангаас 138.0 мянган даатгуулагчийн хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны, жирэмсний болон амаржсаны, оршуулгын тэтгэмжид 31.3 тэрбум төгрөг зарцуулжээ. Тэтгэмжийн даатгалын сангийн зарлага өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 7.2 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна

Хүснэгт 1.4

- Тэтгэмжийн даатгалын сангаас тэтгэмж авагчдын тоо, зарцуулсан хөрөнгө /Хөрөнгө сая төгрөг/

Тэтгэмжийн төрөл	2008 он		2009 он		2010 он		2011 он	
	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө
Хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмж	74,048	3,649.2	72,554	4,009.6	82,888	4,864.2	92,806	6,412.3
Жирэмсний болон амаржсаны тэтгэмж	22,198	8,107.1	27,141	14,867.2	26,563	15,068.9	31,834	20,933.1
Оршуулгын тэтгэмж	11,698	1,737.0	12,514	2,360.5	13,258	4,218.9	13,309	4,002.6
Өвчтөн сахисны тэтгэмж	-	-	155	3.8	1,523	32.8	112	2.8
Дүн	107,944	13,493.3	112,364	21,241.1	124,232	24,184.7	138,061	31,350.8

3/ Ажилгүйдлийн даатгалын сан: 2009 онд 11,2 мянган даатгуулагчийн ажилгүйдлийн тэтгэмжид 6,1 тэрбум төгрөг зарцуулсан нь 2008 оноос 1.9 дахин нэмэгдсэн байна. Санхүү, эдийн засгийн хүндрэл, бэрхшээлийн улмаас зарим аж ахуйн нэгж байгууллагуудын санхүүгийн чадвар суларч, ажилчдаа халах, цомхотгох болсноор ажилгүйдлийн даатгалын сангаас тэтгэмж авах хүний тоо нэмэгдсэн, нөгөө талаас хуулийн өөрчлөлтөөр тэтгэмж авах хугацаа нэмэгдсэн нь зардал өсөхөд нөлөөлжээ⁶⁸.

2010 онд ажилгүйдлийн даатгалын сангаас 9239.7 сая төгрөгийг ажилгүйдлийн тэтгэмж, 18.3 сая төгрөгийг сургалтын зардалд, 48.4 сая төгрөгийг хөдөлмөр эрхлэлтийн албаны үйл ажиллагааны санхүүжилтэд зарцуулсан нь өмнөх онтой харьцуулахад нийт зардал 1.5 дахин нэмэгдсэн байна. Ажилгүйдлийн тэтгэмж нэмэгдэл нь нэг талаас, тэтгэмж авах

⁶⁸ Нийгмийн даатгалын сангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай хуульд 2009 оны 7 дугаар сард оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр тэтгэмж авах хугацааг ажлын 76 өдөр байсныг 126 өдөр болгон нэмсэн.

хоног нэмэгдсэнтэй, нөгөө талаас, даатгуулагчийн дундаж цалингийн өсөлттэй холбоотой байна. 2011 онд ажилгүйдлийн даатгалын сангаас 7023.0 сая төгрөгийг ажилгүйдлийн тэтгэмж, 11.3 сая төгрөгийг сургалтын зардалд, 67.7 сая төгрөгийг хөдөлмөр эрхлэлтийн албаны үйл ажиллагааны санхүүжилтэд зарцуулсан нь өмнөх онтой харьцуулахад нийт зарлага 5.4 тэрбум төгрөг буюу 38.5 хувиар буурсан байна.

Хүснэгт 1.5

- Ажилгүйдлийн даатгалын сангаас тэтгэмж авагчдын тоо, зарцуулсан хөрөнгө (Хөрөнгө сая төгрөг)

Тэтгэмжийн төрөл	2008 он		2009 он		2010 он		2011 он	
	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө
Ажилгүйдлийн тэтгэмж	7,943	3,106.1	11,203	6,079.1	10,931	9,239.7	9,874	7,023.0
Сургалтын зардал	819	39.7	665	33.2	363	18.3	226	11.3
Хөдөлмөр халамж үйлчилгээний үйл ажиллагааны зардал		48.4		48.4		48.4		67.7
Дүн	8,762	3,194.2	11,868	6,160.7	11,294	9,306.3	10,100	7,102.0

4/ Үйлдвэрийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сан: Үйлдвэрийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас 2009 онд тахир дутуугийн болон тэжээгчээ алдсаны 7,1 мянган тэтгэвэр авагчдын тэтгэвэрт 13,8 тэрбум төгрөг, хөдөлмөрийн чадвар түр алдсан 788 хүний тэтгэмжид 0,2 тэрбум төгрөг, хөдөлмөрийн чадвар нөхөн сэргээхтэй холбогдсон төлбөр, рашаан сувилалд ирж, буцах болон рашаан сувиллын зардалд 0,4 тэрбум төгрөг, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний 0,07 тэрбум төгрөгийг тус тус уг сангаас санхүүжүүлсэн байна.

2010 оны 4-рулиралд тахир дутуугийн болон тэжээгчээ алдсан 7.0 мянган тэтгэвэр авагчдын тэтгэвэрт 14.6 тэрбум төгрөг, хөдөлмөрийн чадвар түр алдсан 796 хүний тэтгэмжид 223,0 сая төгрөг, хөдөлмөрийн чадвар нөхөн сэргээхтэй холбогдсон төлбөр, рашаан сувилалд ирж, буцах болон рашаан сувиллын зардалд 453,5 сая төгрөг, мөн үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний зардалд 100,1 сая төгрөг, тахир дутуу болсон даатгуулагчийн тэтгэврийн даатгалын шимтгэлд 592,7 сая төгрөгийг тус тус уг сангаас санхүүжүүлсэн байна. Зардал өмнөх оны мөн үеийнхээс 965,7 сая төгрөгөөр илүү зарцуулжээ.

Нийт зардлын 91.4 хувийг тахир дутуугийн болон тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр авагчдын тэтгэвэрт зарцуулдаг. Хэдийгээр өмнөх оноос тэтгэвэр авагчдын тоо буурсан ч тэтгэврийг 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс 30 хувь нэмэгдүүлснээр тэтгэвэр авагчийн сарын дундаж тэтгэвэр 50,0 мянган төгрөгөөр нэмэгдэж 211,5 мянган төгрөгт хүрч тэтгэврийн зардал нэмэгдсэн. 2011 онд YOMШӨ-ний сангаас нийт төрөл бүрийн тэтгэвэр, тэтгэмжид 18,452.5 сая төгрөг зарцуулсан нь тус даатгалын сангийн зарлага 3.3 тэрбум төгрөг буюу 17.6 хувиар өссөн байна.

Судалгааны эмхтгэл, XIII боть

Хүснэгт 1.5

- Үйлдвэрийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас тэтгэвэр, тэтгэмж авагчдын тоо, зарцуулсан хөрөнгө /Хөрөнгө - сая төгрөг/

Тэтгэвэр, тэтгэмжийн төрөл	2008 он		2009 он		2010 он		2011 он	
	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө	Хүний тоо	Зарцуулсан хөрөнгө
Тахир дутуугийн тэтгэвэр	6,425	12,396.6	6,413	12,588.1	6,301	13,325.6	6,191	15,949.9
Тэжээгчээ алдсаны тэтгэвэр	759	1,278.0	708	1,188.1	701	1,233.1	695	1,459.5
Хөдөлмөрийн чадвар түр алдсаны тэтгэмж	818	219.3	788	206.4	796	223.0	821	288.9
Хөдөлмөрийн чадвар нөхөн сэргээхтэй холбоотой төлбөр	40	50.2	3,103	406.3	28	27.8	29	30.7
Сувиллын зардал	2,430	199.2			1,585	426	3,728	611.8
Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний зардал				70.0		100.1		111.6
Бүгд дүн	10,472	14,143.3	11,012	14,458.9	9,411.0	15,335.3	11,464.0	18,452.5

Нийгмийн халамж:

Нэг. Монгол Улсын Засгийн газраас 2010 оны 01 дүгээр сарын 29-ний өдөр нийгмийн халамжийг зорилтот бүлэг рүү буюу нийгмийн халамжийн дэмжлэг туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай хэсэгт түлхүү чиглүүлэх зорилгоор Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга болон Ахмад настны нийгмийн хамгааллын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг Улсын Их Хуралд тус тус өргөн мэдүүлсэнийг Улсын Их Хурал 2012 оны 01 дүгээр сарын 19-ний өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцэн баталлаа. Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2012 оны 7 дугаар сарын 1-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Нийгмийн халамжийн тухай хууль 1995 онд батлагдсанаас хойш ядуу, орлого багатай хэсгийг тусгайлан дэмжсэн эрх зүйн зохицуулалт байгаагүй юм. Иймээс нийгмийн халамжид хамрагдах иргэдийг зөв тодорхойлох, төрөөс үзүүлэх халамж дэмжлэгийг оновчтой, хүртээмжтэй болгох, нийтээр нь хавтгайруулан олгож байгаа тусламж, дэмжлэгийг өөрчилж хамгийн эмзэг хэсгийг түлхүү хамруулах, шаардлага тулгарч байсан юм.

Иймд Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга болон холбогдох бусад хуульд дараах зарчмын шинжтэй өөрчлөлтүүдийг оруулсан болно. Үүнд: Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам Үндэсний статистикийн хороо хамтран баталсан “Орлогыг орлуулан тооцох аргачлал”-ын дагуу нийгмийн халамжийн дэмжлэг, туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрхийн гишүүн-иргэний мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлж, улмаар уг мэдээллийн санд орсон, амьжиргааны түвшин нь тухайн үеийн ядуурлын шугамаас доогуур өрхөөс сонгогдсон өрхийн гишүүдийг эрсдэлээс хамгаалах зорилгоор тэдний наад захын хэрэгцээг нь хангах зорилгоор улсаас дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэхээр болсон.

Ингэснээр нийгмийн халамжийг нийтээр нь хавтгайруулан олгох биш гагцхүү зорилтот бүлэг буюу нийгмийн халамжийн дэмжлэг, туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрх, иргэнд олгож байхаар болсонд хуулийн ач холбогдол оршиж байгаа юм.

Боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын салбарын хэрэгжүүлж байгаа ядуурлыг бууруулах бодлоготой уялдуулан өрхийн мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгох эрх зүйн үндэс тавигдсан бөгөөд гэр оронгүй тэнэмэл амьдралтай, шилжин суурьшсан ядуу өрхийн гишүүн, хорих ангиас суллагдсан иргэнийг дэмжих, нийгэмшүүлэх, олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээг иргэний нийгмийн байгууллагуудаар гэрээний үндсэн дээр түргэн шуурхай, чанартай хүргэх боломж бүрдсэн. Мөн байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд олгож байгаа тусламж, дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх, оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй болон сэтгэцийн хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих асуудлыг тусгасан. Энэ хууль батлагдсанаар 2010 онд батлагдсан халамжийн төсөв дээр 60,0 тэрбум орчим төгрөг нэмж шаардагдана.

Энэ нь өмнөх жилүүдэд олгож байсан нийтлэг мөнгөн тусламжийн дүнгээс 3 дахин бага, хүүхдийн мөнгө хөтөлбөрт зарцуулж байсан хөрөнгөөс 2 дахин бага хөрөнгө боловч ядуу өрхийн хэрэглээг 14,2-19,0 хувиар нэмэгдүүлж, ядуурлыг жилд хамгийн багаар бодоход 3,2 – 6,6 хувь бууруулах үр дүн гарахаар байна. Энэ нь Мянганы хөгжлийн зорилтот тусгагдсан зорилтуудаас ядуурлыг бууруулах зорилтыг хэрэгжүүлэх боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна. Мөн хүнсний талон олгох, боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх асуудлыг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгасан юм.

Хоёр. Ахмад настны нийгмийн хамгааллын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсанаар эдгээр иргэдэд өмнө нь олгож байсан дэмжлэг, туслалцааг хүрсэн түвшингээс нь бууруулаагүй бөгөөд харин дараах зарчмын шинжтэй өөрчлөлтүүдийг оруулсан болно. Үүнд:

- Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа нийгмийн даатгалын болон халамжийн тэтгэвэр авагч ахмад настан, 18 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тогтоогдсон тэтгэврийнх нь 70 хувийг асруулж байгаа иргэнд, 30 хувийг тухайн асрамжийн үйлчилгээ үзүүлж байгаа байгууллагад нь нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний баталсан журмын дагуу олгож байхаар боллоо.

Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өдөр тутмын амьдралд нэн шаардлагатай байдаг протез, ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгсэлийг худалдан авахад нь зориулж төрөөс үзүүлдэг байсан хөнгөлөлтийн хугацааг шинэчлэн тогтоосон. Жишээ нь:

- 18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дотоодод хийлгэсэн протезийн үнийг 3 жил тутам нэг удаа 100 хувь нөхөн олгож байсныг 2 жил тутам гэж,
- Үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас протез хийлгэх, сэргээн засалттай холбогдсон хөнгөлөлт авах эрх үүсээгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн протезийн үнийг 5 жил тутам нэг удаа 100

хувь нөхөн олгож байсныг 3 жил тутам гэж,

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн болон худалдан авсан ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгслийн үнийг 5 жил тутам нэг удаа 100 хувь нөхөн олгож байсныг 3 жил тутамд гэж,
- Ахмад настны нийгмийн хамгааллын тухай хуулинд Монгол Улсын төрийн шагналт, төрийн соёрхолт, түүнчлэн Улсын ударник, хувьсгалт тэмцлийн ахмад зүтгэлтэнд жилд нэг удаа 100 мянган төгрөгний мөнгөн тусламж олгож байсныг сар болгон олгож байхаар болж өөрчлөгдсөн.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих, тэдний амьдралын идэвхийг сайжруулах зорилгоор эдгээр иргэдээс олимп, тивийн наадам, дэлхийн зэрэглэлийн тэмцээнд оролцож алт, мөнгө, хүрэл медаль хүртсэн тохиолдолд түүний оролцсон тэмцээний давтамжийн хугацаанд ногдох тэтгэвэртэй нь тэнцэх хэмжээний мөнгөн тусламжийг олгож байхаар боллоо.

Нийгмийн халамжийн тухай хууль шинэчлэгдэн батлагдсанаар ядуу өрх, иргэнд төрөөс үзүүлдэг халамжийг оновчтой, хүртээмжтэй болгохын тулд нийтээр нь хавтгайруулан олгож байгааг өөрчилж, зорилтот бүлэг рүү буюу нийгмийн халамжийн дэмжлэг, тусалцаа зайлшгүй шаардлагатай хэсэгт түлхүү хүртээх, тэдгээр өрх, иргэдийг ядуурлаас гаргахад нь дэмжих чухал ач холбогдолтой алхам болсон.

Гурав. Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийг 2010 онд 180.0 мян.хүнд олгож, 53.7 тэрбум төг зарцуулсан нь өмнөх оныхоос нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж авагчдын тоо 1.2 сая хүн буюу 86.7 хувь, олгосон тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээ 66.4 тэрбум төгрөг буюу 55.3 хувиар буурчээ. Энэ нь нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн талаарх хуульд 2010 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс орсон өөрчлөлтөөс шалтгаалжээ. Нийгмийн халамжийн сангаас 2010 онд олгосон нийт тэтгэвэр, тэтгэмжийн 27.9 тэрбум төг буюу 52.0 хувийг халамжийн тэтгэвэрт, 17.2 тэрбум төг буюу 32.0 хувийг жирэмсэн болон нярай, хөхүүл хүүхэдтэй эхчүүдэд, 4.0 тэрбум төг буюу 7.5 хувийг ахмад настныг асарч буй иргэдэд, 3.9 тэрбум төг буюу 7.4 хувийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг асарч буй иргэдэд, 598.9 сая төг буюу 1.1 хувийг бүтэн өнчин хүүхэд үрчлэн авч өсгөсний тэтгэмжид зарцуулсан байна.

Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагдагчдын 48.7 хувь нь жирэмсэн болон нярай, хөхүүл хүүхэдтэй эхчүүд, 31.5 хувь нь халамжийн тэтгэвэр авагчид, 9.4 хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг асарч буй иргэд, 8.9 хувь нь ахмад настныг асарч буй иргэд, 1.5 хувь нь бүтэн өнчин хүүхэд үрчилж өсгөсөн иргэд байна. Нийгмийн халамжийн тэтгэвэрт 2010 онд 56.7 мян.хүн хамрагдсан нь өмнөх оныхоос 1.0 мян.хүн буюу 1.8 хувь, олгосон тэтгэврийн хэмжээ 2.8 тэрбум төг буюу 11.2 хувиар нэмэгдсэн байна. Нийгмийн халамжийн үйлчилгээ, хөнгөлөлтөд 348.8 мян.хүн хамрагдсаны 44.2 хувь нь нийгмийн халамжийн хөнгөлөлт, нөхцөлт мөнгөн тусламжид хамрагдсан иргэд, 39.0 хувь нь ахмад настнууд, 8.7 хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, 6.1 хувь нь нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдсан иргэд, 2.0 хувь нь алдар цолтой ахмадууд байна.

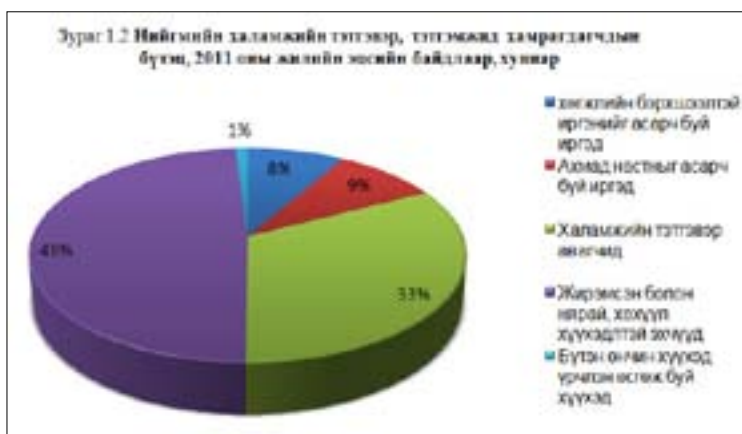
“Хүний хөгжил” сангаас 2010 онд иргэн бүрт 120 мян.төг олгохоор шийдвэрлэсний дагуу 2.6 сая иргэнд 276.0 тэрбум төг олгожээ. Нийгмийн халамжийн сангаас 2011 онд 174.5 мян. хүнд 67.6 тэрбум төгрөгийн тэтгэвэр, тэтгэмж олгосон бөгөөд өмнөх оныхоос нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж авагчдын тоо 5.5 мян.хүн буюу 3.1 хувиар буурч, олгосон тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээ 13.9 тэрбум төг буюу 25.9 хувиар өсчээ.

Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагдагчдын 48.8 хувь нь жирэмсэн болон нярай, хөхүүл хүүхэдтэй эхчүүд, 32.6 хувь нь халамжийн тэтгэвэр авагчид, 9.0 хувь нь ахмад настныг асарч буй иргэд, 8.5 хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг асарч буй иргэд, 1.1 хувь нь бүтэн өнчин хүүхэд үрчлэн өсгөж буй иргэд байна.

Нийгмийн халамжийн сангаас 2011 онд олгосон нийт тэтгэвэр, тэтгэмжийн 35.4 тэрбум төг буюу 52.3 хувийг халамжийн тэтгэвэрт, 20.7 тэрбум төг буюу 30.7 хувийг жирэмсэн болон нярай, хөхүүл хүүхэдтэй эхчүүдэд, 5.6 тэрбум төг буюу 8.3 хувийг ахмад настныг асарч буй иргэдэд, 5.2 тэрбум төг буюу 7.6 хувийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг асарч буй иргэдэд, 724.9 сая төг буюу 1.1 хувийг бүтэн өнчин хүүхэд үрчлэн авч өсгөсний тэтгэмжид зарцуулсан байна.

Нийгмийн халамжийн тэтгэвэрт 2011 онд 56.8 мян.хүн хамрагдсан нь өмнөх оныхоос 141 хүн буюу 0.2 хувь, олгосон тэтгэврийн хэмжээ 7.5 тэрбум төг буюу 26.8 хувиар нэмэгджээ. Нийгмийн халамжийн үйлчилгээ, хөнгөлөлтөд 422.5 мян.хүн хамрагдсаны 28.8 хувь нь ахмад настан, 1.1 хувь нь алдар цолтой ахмад настан, 11.6 хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, 51.5 хувь нь нийгмийн халамжийн хөнгөлөлт, нөхцөлт мөнгөн тусламжид хамрагдсан иргэд, 7.0 хувь нь нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдсан иргэд байна. Алдарт эхийн одонтой 189.6 мянган эхчүүдэд 2011 онд 29.7 тэрбум төгрөгийн тусламж олгосон байна. “Хүний хөгжил” сангаас 2011 онд 733.1 тэрбум төгрөгийг давхардсан тоогоор 2.8 сая иргэнд олгожээ.

4. Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, хөнгөлөлт, тусламжийн хэмжээг хүн амын амьжиргааны доод түвшинтэй уялдуулан нэмэгдүүлэх талаар авсан арга хэмжээ:

“Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, нөхцөлт мөнгөн тэтгэмжийн хэмжээг өөрчлөн тогтоох

тухай” тогтоолоор⁶⁹ а/. Нийгмийн халамжийн тэтгэврийн хэмжээг сард 53800 (тавин гурван мянга найман зуун) төгрөгөөр, б/. Нийгмийн халамжийн нөхцөлт мөнгөн тэтгэмжийн хэмжээг 31200 (гучин нэгэн мянга хоёр зуун) төгрөгөөр тус тус өөрчлөн тогтоож, 2010 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсөн. Энэ арга хэмжээнд нийгмийн халамжийн тэтгэвэр авагч 54744 иргэн хамрагдаж 2,0 тэрбум төгрөг, нийгмийн халамжийн нөхцөлт мөнгөн тэтгэмжид 35603 иргэн хамрагдаж 769,0 сая төгрөг тус тус зарцуулжээ.

“Тэтгэмж, мөнгөн тусламжийн хэмжээг өөрчлөн тогтоох тухай” тогтоолоор⁷⁰

- ✓ а/ Эхэд жирэмсний 5 сартайгаас эхлэн 12 сарын хугацаанд сар бүр олгох тэтгэмжийн хэмжээг 26000 /хорин зургаан мянган/ төгрөгөөр,
- ✓ б/ “Эхийн алдар нэгдүгээр зэргийн одонтой эхэд жилд нэг удаа олгох мөнгөн тусламжийн хэмжээг 200000 /хоёр зуун мянган/ төгрөгөөр,
- ✓ в/ “Эхийн алдар хоёрдугаар зэргийн одонтой эхэд жилд нэг удаа олгох мөнгөн тусламжийн хэмжээг 100000 /нэг зуун мянган/ төгрөгөөр тус тус өөрчлөн тогтоож, 2010 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрөөс мөрдөж эхэлжээ. Энэ хүрээнд Жирэмсэн болон нярай, хөхүүл хүүхэдтэй эхчүүдийн мөнгөн тэтгэмжид 85243 хүн хамрагдаж 1,5 тэрбум төгрөг, Алдарт эхийн одонтой эхчүүдэд олгосон тусламжид 127500 эх хамрагдаж 9,6 тэрбум төгрөг зарцуулав.

Ахмад дайчдад олгож байгаа мөнгөн тусламжийн хэмжээг нэмэгдүүлэх асуудлыг Ахмад настны нийгмийн хамгааллын тухай хуульд 2009 онд өөрчлөлт оруулах замаар шийдвэрлүүлсэний дагуу ахмад дайчдад улирал бүр олгож байгаа мөнгөн тусламжийг сар бүр олгодог болгон өөрчилсөн. “Тусламжийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай” тогтоолын⁷¹ дагуу дайнд оролцсон ахмад дайчдад сар бүр олгох мөнгөн тусламжийн хэмжээг 200000 төгрөгөөр тогтоон, тусламжийг сар бүр олгож байна. Мөн “Дайнд оролцсон ахмад настнуудын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2008 оны 170 дугаар зарлиг, “Дайнд оролцсон ахмад дайчинд орон сууц олгох тухай” тогтоолын⁷² хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байна. Уг тогтоолоор “Дайнд оролцсон ахмад дайчинд олгох орон сууцны үнийг 35,0 /гучин таван/ сая төгрөг байхаар тогтоосон.

Дайнд оролцсон ахмад дайчинд олгох орон сууцны дэмжлэгт хамрагдах “Ахмад дайчдын нэрсийн жагсаалт батлах тухай” Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайд, Батлан хамгаалахын сайдын хамтарсан 9 удаагийн тушаалаар 1614 ахмад дайчны нэрсийг батлуулж, орон сууцны дэмжлэгт шаардагдах хөрөнгө, санхүүжилтийн тооцоог гаргаж, төсвийн тодотголоор шаардагдах 22.2 тэрбум төгрөгийн асуудлыг бүрэн шийдвэрлүүлэв.

Улсын төсөвт тусгагдсан хөрөнгийнхөө хэмжээнд тохируулан 8 удаагийн тендерээр 27 аж ахуйн нэгж, компанийн 1529 орон сууцыг худалдан авч нийт 888 ахмад дайчин орон сууцны дэмжлэгт хамрагдаад байна. “1939 оны Халх голын байлдааны ялалтын 70 жилийн ой”-г тэмдэглэн өнгөрүүлэх арга хэмжээний хүрээнд 1939 оны Халх голын байлдаан болон 2 дайнд оролцсон 130 ахмад дайчинд 500000 төгрөгийн нэг удаагийн буцалтгүй тусламжийг олгож 65,0 сая төгрөг зарцуулсан байна. Уг түүхт ойг тэмдэглэн өнгөрүүлэх арга хэмжээний хүрээнд 1939 оны Халх голын байлдаан болон 2 дайнд оролцсон 65 ахмад дайчинд орон сууц олгох үйл ажиллагааг зохион байгуулжээ. Мөн “1945 оны чөлөөлөх дайны ялалтын 65 жилийн ой”-г тэмдэглэн өнгөрүүлэх тухай Засгийн газрын тогтоон дагуу 2010 оны 6 - 10

⁶⁹ Монгол Улсын Засгийн газрын 2010 оны 9 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 242 дүгээр тогтоол

⁷⁰ Монгол Улсын Их Хурлын 2010 оны 10 дугаар сарын 21-ний өдрийн 54 дүгээр тогтоол

⁷¹ Монгол Улсын Засгийн газрын 2009 оны 36 дугаар тогтоол

⁷² Монгол Улсын Засгийн газрын 2009 оны 212 тоот тогтоол

сарын хооронд уг түүхт ойг тэмдэглэн өнгөрүүлж, уг арга хэмжээний хүрээнд 1945 оны чөлөөлөх дайнд оролцсон 86 ахмад дайчинд орон сууц олгожээ.

Тав. Иргэн бүрт 1,5 сая төгрөгийг хүртээх арга хэмжээний хэрэгжилт

Ашигт малтмал, уул уурхайн салбарын орлогоос хуримтлал үүсгэж, тогтвортой өсөн нэмэгдэх байнгын нөөц бүрдүүлэн иргэддээ тэгш хүртээх зорилгын хүрээнд “Хүний хөгжил сангийн тухай” хууль⁷³, “Хүний хөгжил сангаас Монгол Улсын иргэнд 2010 онд хүртээх хишиг, хувийн хэмжээг тогтоох тухай”⁷⁴ болон “Иргэний шинэчилсэн бүртгэл явуулах тухай” УИХ -ын тогтоол,⁷⁵ “Иргэнд хишиг, хувь хүртээхтэй холбогдуулах авах зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын тогтоолыг⁷⁶ хэрэгжүүлж байна.

2010 оны 2 дугаар сарын 1-ээс эхлэн иргэн бүрт эхний ээлжинд 70000 төгрөгийг олгож эхэлсэн бөгөөд 2011 оны 01 дүгээр сарын 03 -ны байдлаар 2,678,850 иргэн буюу нийт хүн амын 98,1 хувь нь хишиг, хувиа хүртсэн байна. 2010 оны 8 дугаар сарын 1-ээс эхлэн сар бүр 10000 төгрөгийг иргэний шинэчилсэн бүртгэлтэй уялдуулан олгож байгаа ба 2011 оны 01 дүгээр сарын 03 -ны байдлаар 2,131,957 иргэн хамрагдсан нь нийт хүн амын 78,7 хувь болж байна.

2010 - 2012 онд Монгол Улсын иргэн бүрт 1.5 сая төгрөгийг тэтгэврийн болон эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг нөхөн төлөх, боловсрол, эрүүл мэнд, орон сууцны төлбөрийн эрх болон бэлэн мөнгө гэсэн хэлбэрээр олгохоор “Иргэн бүрт 1.5 сая төгрөг хүртээх талаар авах арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын тогтоолоор⁷⁷ шийдвэрлэсний дагуу НХХЯ-аас явуулсан судалгаагаар Монгол Улсын нийт хүн ам /2,7 сая/ -ын 87.3 хувь буюу давхардсан тоогоор 2,358,432 иргэн хишиг, хувиа бэлэн бус хэлбэрээр хүртэх саналаа өгсөн ажээ. Энэхүү саналыг үндэслэн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийн төлбөрт 20,206,1, бэлэн мөнгөөр 702,500,4, оюутны сургалтын төлбөрт 82,500,0 сая төгрөгийн төсвийг “Хүний хөгжил сангийн 2011 оны төсвийн тухай” хуулиар⁷⁸ батласан байна.

“Хүний хөгжил сангийн 2011 оны төсвийн тухай” хууль, “Хүний хөгжил сангаас Монгол Улсын иргэнд 2011 онд хүртээх хишиг, хувийн хэмжээг тогтоох тухай” УИХ-ын тогтоолд⁷⁹ хишиг хувийг иргэний өөрийн санаачлагаар ажлын байр нэмэгдүүлэх, хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр ашиглахаар бол нэг удаа бөөнөөр олгох, 2011 онд оюутны сургалтын төлбөр, Эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг нөхөн төлөх асуудлууд тусгагдсан юм. Иймд “Монгол Улсын иргэн хишиг хувь хүртэх журам”⁸⁰-ыг Засгийн газраас шинэчлэн баталжээ. Хүний хөгжил сангийн 2012 оны төсвийн тухай” хуулиар Хүний хөгжил сангийн хөрөнгөөр 2012 оны төсвийн жилд санхүүжүүлэх хишиг, хувийн хэмжээг тодорхойлсон ба эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийн төлбөрт 10,900.0 сая төгрөг, бэлэн мөнгө 692,600.4 сая төгрөг, оюутны сургалтын төлбөрт 83,633.2 сая төгрөг тус тус зарцуулахаар хуульчилжээ.

⁷³ 2009 оны 11 сарын 18 -ны өдөр батлагдсан.

⁷⁴ УИХ -ын 2009 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн 99 дүгээр тогтоол

⁷⁵ УИХ -ын 2009 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн 100 дугаар тогтоол

⁷⁶ Засгийн газрын 2010 оны 1 дүгээр сарын 6-ны өдрийн 3 дугаар тогтоол

⁷⁷ Засгийн газрын 2010 оны 4 дүгээр сарын 2-ны өдрийн 84 дүгээр тогтоол

⁷⁸ 2010 оны 11 сарын 25-ны өдөр батлагдсан.

⁷⁹ УИХ -ын 2010 оны 11 сарын 25-ны өдрийн 67 дугаар тогтоол Засгийн газрын 2010 оны 12 сарын 29 -ний өдөр

⁸⁰ Засгийн газрын 2010 оны 12 сарын 29-ний өдөр

1. Боловсролын салбарын эрх зүй, нийгэм, эдийн засгийн талаар авсан арга хэмжээнүүд /2008-2011 он/

УИХ -аар 2008 онд "Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай", 2009 онд "Мэргэжлийн боловсрол сургалтын тухай", 2011 онд "Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай" /2011/ хуулиудыг батлан гаргасан бөгөөд үүнтэй холбогдуулан

- "Төрийн зээл, буцалтгүй тусламж олгох тухай" Засгийн газрын 2008 оны 177 дугаар тогтоол,"
- "Дээд боловсрол эзэмшүүлэхэд олгох зээл, буцалтгүй тусламжийн санхүүжилтийн тухай" БСШУЯ-ны сайд, Сангийн сайдын хамтарсан 2008 оны 451/138 дугаар тушаал,
- "Сургалтын төрийн сангийн санхүүжилтээр дэлхийн шилдэг их дээд сургуульд суралцуулах журам батлах тухай" Засгийн газрын 2011 оны 217 дугаар тогтоол,
- "Оюутны талаар авах зарим арга хэмжээний тухай" 2011 оны 102 дугаар тогтоол,"
- "Иргэнд хишиг, хувь хүртээхтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай" Засгийн газрын 2010 оны 347 дугаар тогтоол,
- "Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчийн тэтгэлэг олгох журам" Засгийн газрын 2012 оны 19 дугаар тогтоол, энэ тогтоолд "Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид суралцагчийн тэтгэлэг олгох журмыг"-г 3 дугаар, "Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид сургалтын төлбөрийн болон амжиргааны зардлын зээл олгох журам"-г 4 дүгээр, "Монгол Улсад эрэлт ихтэй мэргэжлийн жагсаалт" -г 5 дугаар хавсралтаар тус тус баталжээ. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан "Төрийн зээл, буцалтгүй тусламж олгох тухай" Засгийн газрын 2008 оны 177 дугаар тогтоол хүчингүй болсон байна.

Мөн боловсролын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж "Боловсролын тухай хуулийн 40.2 дахь хэсгийн "хоолны зардлын зарим хэсэг," гэснийг "хоолны зардал," гэж өөрчилж төрөөс хоолны зардлыг бүрэн хариуцдаг болсон байна.

Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль батлагдснаар: Боловсролын тухай хуульд заасны дагуу ерөнхий боловсролыг 12 жилийн тогтолцоонд шилжүүлж байгаатай холбоотойгоор Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль батлагдсан нь хүүхдийн сургуульд элсэн суралцах нас 6 болж өөрчлөгдсөн нь эцэг эх, хүүхдэд сургуульд элсэх бэлтгэлийг хангах зайлшгүй хэрэгцээ бий болсон. Энэ хуулиар хүүхдийн цэцэрлэгийн бүх зардлыг төрөөс хариуцан санхүүжүүлэх болсон нь гэр бүл, эцэг эхчүүдэд, ялангуяа нийгмийн эмзэг давхаргын гэр бүлд эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлсэн.

2011 оны байдлаар улсын хэмжээнд цэцэрлэгт 166,7 мянган хүүхэд хүмүүжиж байгаа нь сургуулийн өмнөх боловсролын хамран сургалт 76,7 хувь, цэцэрлэгийн хамран сургалт 62,0 хувьд хүрч сургуулийн өмнөх боловсролын хамран сургалт 2008 онтой харьцуулахад 20,5 хувиар өссөн байна. Боловсрол, соёл шинжлэх ухааны яамнаас гаргасан 2011-2012 оны хичээлийн жилийн урьдчилсан мэдээгээр нийт улсын хэмжээнд 880 цэцэрлэг байгаагийн 735 нь төрийн өмчит, 145 нь төрийн бус өмчит ба зөвхөн нийслэлийн хэмжээнд 172 төрийн өмчит, 128 төрийн бус өмчит цэцэрлэг тус тус ажиллаж байна⁸¹. Цэцэрлэгийн барилгыг шинээр барих болон хувилбарт сургалтыг өргөжүүлэх талаар Засгийн газраас жил бүр шинээр барих хүүхдийн цэцэрлэгийн тоог 2008 оноос хойш нийт 101 цэцэрлэгийн барилгыг шинээр барьж, орны тоог 8355-аар нэмэгдүүлсэн байна⁸².

⁸¹ Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамны мэдээлэл

⁸² Т. Мягмаржав Ясли цэцэрлэгийн тоо барилга байгууламжийн талаарх судалгаа

Хүснэгт 2.1

д/д	Он	Суудал	Барилга
1.	2008	720	17
2.	2009	1825	22
3.	2010	2640	29
4.	2011	3170	33
	Дүн	8355	101

“Мэргэжлийн боловсрол сургалтын тухай” хууль батлагдснаар: Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын газар байгуулж энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах төр ба хувийн хэвшлийн сургууль, багшлах боловсон хүчин, суралцагчдын тоо жилээс жилд өсөн нэмэгдэж байна. Суралцагчдын тоо 2007-2008 оны хичээлийн жилд 29906 байсан бол 2011-2012 оны хичээлийн жилд 48134 хүртэл 18228 буюу 62,1%, багшлах боловсон хүчин 1451 байснаа 2093 хүртэл 642 буюу 69,3%, тэтгэлэгийн хэмжээ 4,2 тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн байна⁸³.

Одоо улсын хэмжээнд 2011 - 2012 оны хичээлийн жилд 71 мэргэжлийн боловсрол сургалтын байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байгаагийн 49 буюу 69% нь төрийн өмчийн, 22 буюу 31% нь төрийн бус өмчийн сургууль байна.

Хүснэгт 2.2

№		2008	2009	2010	2011	2012
1.	МСҮТ	56	60	63	63	71
2.	СУРАЛЦАГЧИД	29906	37867	44681	46671	48134
3.	БАГШ	1451	1667	2033	2143	2093
4.	ТӨГСӨГЧИД	0,	11240	14836	18705	-
5.	ТЭТГЭЛЭГ /тэр бум төгрөг/	12,6	13,7	10,6	16,8	

Энэ хугацаанд МСҮГ -т цөөнгүй тооны төсөл хөтөлбөр хэрэгжиж байна. Эдгээр төсөл хөтөлбөрүүдийн үйл ажиллагаа нь мэргэжлийн боловсрол, сургалтын салбарыг шинэчлэх, хууль эрхзүйн орчинг сайжруулах, сургалтын орчныг сайжруулах, чадамжид суурилсан сургалтын тогтолцоог бий болгох, мэргэжлийн боловсрол, сургалтын салбарын багш нарын чадамжийг бэхжүүлэх, багш нарыг бэлтгэх зэрэг үйл ажиллагаанд чиглэж байна.

Төсөл хөтөлбөрүүдийн талаар товч танилцуулвал:

- Монголын Мянганы Сорилтын сангийн Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын төсөл /2008-2013 он/ Энэ төсөл нь АНУ, Монгол Улсын Засгийн газар хооронд байгуулсан “Компакт” гэрээний дагуу хэрэгжүүлж буй 285 сая гаруй ам.долларын буцалтгүй тусламжийн зургаан төслийн нэг бөгөөд төслийн нийт төсөв 47,6 сая ам.доллар;
- Темасек Сангийн санхүүжилтээр Сингапур Политехник Интернэйшнл байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлж буй төсөл /2010-2013/ Энэ төсөл нь Мэргэжлийн Боловсрол Сургалтыг чадамжид суурилсан сургалтын тогтолцоонд шилжүүлэхтэй холбогдуулан насанд хүрэгчдэд зориулсан сургалтын заах арга,

⁸³ БСШУЯ-ны статистикийн тайлангаас

чадамжид суурилсан сургалтын хөтөлбөрийн загвар, аргачлал боловсруулах, улмаар МБС-ын мэргэшсэн Үндэсний болон Бүсийн сургагч багш нарыг бэлтгэх чиглэлээр 2 сая ам.долларын төсөл хэрэгжүүлэхээр 2010 оны 9сарын 23-ны өдөр Хамтын Ажиллагааны Санамж Бичигт гарын үсэг зурж төслийн үйл ажиллагаа албан ёсоор эхэлсэн.

- Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй “Боловсролын хөгжлийн хөтөлбөр-3” -ийн хүрээнд мэргэжлийн боловсролыг дэмжих төсөл /2007 - 2011/ Энэ төсөл нь Зургаан загвар Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийг байгуулж эдгээрт сургалтын тоног төхөөрөмжийг иж бүрнээр нийлүүлснээс гадна дотуур байрнуудад тоног төхөөрөмж, техник хэрэгсэл, тавилга нийлүүлсэн.
- Оюу толгой ХХК-ны санхүүжилтээр “Үндэсний мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх” хөтөлбөр /2010-2013/ Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Оюу толгой ХХК 2010 оны 9 дүгээр сарын 24 -ний өдөр Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын салбарт хөрөнгө оруулалт хийж, хамтран ажиллах талаархи Харилцан ойлголцлын санамж бичигт гарын үсэг зурж “Үндэсний мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхлээд байна.

Зураг 7. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагын тогтогчид, 2010-2011 он

“Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай” батлагдсанаар: “Төрийн зээл, буцалтгүй тусламж олгох тухай” Засгийн газрын 2008 оны 177 дугаар тогтоол хүчингүй болж “Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид суралцагчийн тэтгэлэг олгох журам” “Засгийн газрын 2012 оны 19 дугаар тогтоол батлан гаргасан.

Энэ тогтоолд зааснаар суралцагчдад үндэсний болон урамшуулалын гэсэн 2 төрлийн тэтгэлэг, буцалтгүй тусламжаар Сургалтын төлбөр, амжиргааны зардал, үл хөдлөх хөрөнгө барьцаалан сургалтын төлбөрийн болон амьжиргааны зардлын зээл олгохоор болжээ. Энэ тогтоол нь магадлан итгэмжлэгдсэн сургалтын байгууллага болон суралцагчийн сурлагын амжилт, голч дүнгээс хамруулж тэтгэлэг тэтгэмж, буцалтгүй тусламж, олгож байгаа, мөн Монгол Улсад эрэлт ихтэй мэргэжил[□] Авто замын барилга, Бага ангийн багш, Сургуулийн өмнөх боловсролын багш, Байгалийн ухааны чиглэлийн багш, Геологи, Гидрогеологи, Гидромеханик инженер, Усны нөөц экологи, Уул уурхайн ашиглалтын технологи гэж шаардлагатай мэргэжлээр суралцагчдыг дэмжснээрээ нь шийдвэрүүдээс ялгаатай болжээ.

Үндэсний тэтгэлэг нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 50%-тай тэнцэх хэмжээтэй байх бөгөөд / энэ нь 70,000 төгрөг/ 1 хичээлийн жилд тэтгэлэг олгох нийт хугацаа нь тухайн мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрт заасан жилээс хэтрэхгүй байна. Урамшууллын тэтгэлэгийг Монгол улсын дээд боловсролын байгууллагад сургалтын өндөр амжилт гарган суралцаж байгаа, эрэлт ихтэй мэргэжлээр өдрийн ангийн суралцагчийн сурлагын амжилтаас хамааруулан:

- 3,2 болон түүнээс дээш голчтой суралцаж байгаа диплом, бакалаврын зэргийн суралцагчид 50%;
- 3,6 болон түүнээс дээш голч дүнтэй суралцаж байгаа бакалавр, магистр, докторын зэргийн суралцагчид 75%;
- Тухайн хичээлийн жилийн улсын олимпиадад эхний 3 байранд шалгарсан шинээр элсэгчид 100%; / тэтгэлэгийг нэг хичээлийн жилд олгоно/
- Олон улсын олимпиадад оролцож шагналт байранд шалгарсан шинээр элсэгчдэд 100%; / тэтгэлэгийг нэг хичээлийн жилд олгоно/
- Олон улсын магадлан итгэмжлэгдсэн хос хөтөлбөрөөр суралцаж байгаа 3,0 болон түүнээс дээш голч дүнтэй суралцагчид 50%;
- Эрэлт ихтэй мэргэжлээр элсэлтийн ерөнхий шалгалтын дундаж оноо нь 720 –иос дээш шинээр элсэгчид, 3,0 болон түүнээс дээш голч дүнтэй суралцагчид 50% олгохоор болжээ.

Дээд боловсролын байгууллага нь үндэсний тэтгэлэг авах суралцагчийн дэлгэрэнгүй судалгааг улирал бүр гаргаж Сургалтын төрийн санд хүргүүлнэ. Урамшууллын тэтгэлэг авах суралцагч чөлөө авах, эсхүл голч дүнгийн шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд санхүүжилтийг зогсооно. Сургалтын төлбөрийг дараах суралцагчдад олгоно.Үүнд:

- Бүтэн өнчин бакалаврын зэргийн суралцагч;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй эсвэл эцэг эх нь хоёулаа хөгжлийн бэрхшээлтэй бакалаврын зэргийн суралцагч;
- Хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан гишүүнтэй өрхийн бакалаврын зэргийн суралцагч;
- Хоёр улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийн дагуу Монгол Улсын дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцаж байгаа гадаадын иргэн;

Амжиргааны зардлыг дараах суралцагчдад олгоно.Үүнд:

- Хоёр улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийн дагуу гадаадын дээд боловсролын сургалтын байгууллагад амжиргааны тэтгэлэггүй суралцаж байгаа Монгол Улсын иргэн;
- Хоёр улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийн дагуу Монгол Улсын дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцаж байгаа гадаадын иргэн;

Бүрдүүлэх материал

Тэтгэлэгт хамрагдах суралцагч нь дараахь бичиг баримтыг бүрдүүлэн суралцаж байгаа дээд боловсролын сургалтын байгууллагын захиргаанд хүргэнэ.

- Тэтгэлэг хүсэх болсон шалтгаанаа тодорхой тайлбарласан өргөдөл;
- Сурлагын дүнгийн тодорхойлолт;
- Боловсролын үнэлгээний төвийн батламж; /шинээр элсэгч/
- Зохих журмын дагуу элссэнийг нотлох боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны эрхийн бичиг,шийдвэр, бичиг баримт, тодорхойлолт;

Сургалтын төлбөрийн зээлийг элсэлтийн ерөнхий шалгалт 600 болон түүнээс оноо авсан элсэгч, 2.8 болон түүнээс дээш голч дүнтэй суралцаж байгаа дараахь суралцагчид олгоно. Үүнд:

- Хагас өнчин суралцагч;
- Малчин өрхийн суралцагч;
- Өрхийн нэг гишүүнд ногдох орлого нь Үндэсний статистикийн хорооноос тогтоосон

- бүсийн амьжиргааны түвшингээс доогуур орлоготой өрхийн суралцагч;
- Гэрээт цэргийн албыг 2 жилээс доошгүй хугацаагаар хаасан суралцагч;

Монгол Улсын болон гадаад орны дээд боловсролын сургалтын байгууллагад бакалавр, магистр, докторын боловсрол эзэмшихээр зохих журмын дагуу элсэн өдрийн ангид суралцаж байгаа болон гадаадын дээд боловсролын сургалтын байгууллагад докторын дараахь сургалтанд хамрагдаж байгаа Монгол Улсын иргэнд хамаарна. Монгол Улсын дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид зөвхөн сургалтын төлбөрийн, гадаадын дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид сургалтын төлбөрийн болон амьжиргааны зардлын зээл олгоно.

Сургалтын төлбөрийн болон амьжиргааны зардлын зээлийг бакалаврт 2 жил, магистрантад 2 жил, докторантад 3 жил, докторын дараахь сургалтанд хамрагдагчид 1 жил хүртэлх хугацаагаар үл хөдлөх хөрөнгө барьцаалан олгоно. Сургалтын төлбөрийн болон амьжиргааны зардлын зээлийн нэг суралцагчид нэг удаа олгохоор заажээ.

1. Засгийн газрын 2010 оны 347 дугаар тогтоолын дагуу бэлэн мөнгө хэлбэрээр хүртэх хишиг, хувиас сургалтын төлбөрт 2011 онд Хүний хөгжил сангаас **133647** оюутны сургалтын төлбөр **66,837,500** төгрөг олгожээ.
2. Баруун 5 аймгийн оюутнуудад өвлийн амралтаар ирж очсны тээврийн замын зардал олгодог байсныг Засгийн газрын 2011 оны “Оюутны талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 102 дугаар тогтоол дагуу оршин суугаа газраасаа 500 километрээс хол байршилтай 11 аймгийн оюутнуудад олгохоор шийдвэрлэсэн байна.

3. Эрүүл мэндийн салбарын хууль эрх зүйн орчин, нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт /2008 - 2012/

Нэг. Эрүүл мэндийн салбарын хууль эрх зүйн орчны шинэчлэлт, өөрчлөлт:

2008 оноос хойш Монгол Улсын хууль тогтоомжид нилээд өөрчлөлт орсны дээр Эрүүл мэндийн салбарын эрх зүйн орчинд нэлээд өөрчлөлт орсон байна. Эрүүл мэндийн салбарын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, салбарын тулгамдсан асуудлуудыг оновчтой шийдвэрлэх зорилгоор дараах хуулиудад 2008 оноос хойш хэд хэдэн удаа өөрчлөлт оруулжээ. Тухайлбал,

1. Шинэчилэн найруулсан хуулиуд:
 - Эрүүл мэндийн тухай хууль /2011.05.05/
 - Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль /2010.05.27/
2. Нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан хуулиуд:
 - Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль
 - Биеийн тамир, спортын тухай хууль
 - Дархлаажуулалтын тухай хууль
 - Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль
 - Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль
 - Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай
 - Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл ахуйн тухай хууль зэрэг болно.

УИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

Эдгээр хуулиудыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд Засгийн газраас Үндэсний цогц хөтөлбөрүүдийг мөн боловсруулан хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Үүнд:

- Биеийн тамир, спортыг хөгжүүлэх цогц хөтөлбөр
- Сэтгэцийн эрүүл мэнд үндэсний хоёр дахь хөтөлбөр
- Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний чанарын удирдлагын тогтолцоог бэхжүүлэх хөтөлбөр
- Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах дэд хөтөлбөр
- Осол гэмтэл, хүчирхийллээс сэргийлэх үндэсний хөтөлбөр
- Халдварт өвчинтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр гэх мэт.

Хүснэгт 3.1

№	Хуулийн нэр	Батлагдсан огноо	Өөрчлөлт орсон огноо	Тайлбар
1	Эрүүл мэндийн тухай хууль	1998 онд анх батлагдсан. 2011.05.05нд хуулийг шинэчилэн найруулсан.	2002,2006,2008, 2009 онуудад нэмэлт өөрчлөлт оруулж байсан.	Энэ хуулинд хэд хэдэн удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулж байсан ч тулгамдсан асуудлыг бүрэн шийдвэрлэж чадахгүй байсан төдийгүй хуулийн зүйл заалтын хоорондын уялдаа холбоо алдагдсан тул дахин хууль шинэчилэн найруулах шаардлага бий болсон.
2	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль	2010.05.27нд шинэчилэн найруулж баталсан.	2011.01.20нд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан.	Энэ хууль нь нийгмийн өөр тогтолцооны үед батлагдсан бөгөөд хэд хэдэн удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсан ч хуулийн зүйл заалт хоорондын уялдаа холбоо алдагдаж, хоорондоо зөрчилдөн, нийгмийн хэрэгцээг зохицуулахад шаардлага хангахгүй болсон тул шинэчилэн найруулсан.
3	Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль	2002.04.25нд батлагдсан.	2003,2006,2007, 2009 онд өөрчлөлт оруулсан.	8.2.4 ¹ .энэ хуулийн 6.1.3, 6.1.5, 6.1.6, 6.1.7, 6.1.9-д /6.1.3. 16 /ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байгаа бол 18/ хүртэлх насны хүүхэд; 6.1.5. тэтгэврээс өөр мөнгөн орлогогүй иргэн; 6.1.6. хүүхдээ 2 /ихэр бол 3 / нас хүртэл нь өсгөн бойжуулж байгаа эх /эцэг/ 6.1.7. хугацаат цэргийн жинхэнэ албан хаагч; 6.1.9. Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд заасан иргэн; / заасан даатгуулагчийн даатгалын шимтгэлийг Хүний хөгжил сангийн төсвөөс -9.1. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого дараахь эх үүсвэрээс бүрдэнэ: 9.1.1. даатгуулагчийн төлсөн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл; 9.1.2. ажил олгогчийн төлсөн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл; 9.1.3.төр даатгалыг нь хариуцах иргэдэд Хүний хөгжил сангийн төсвөөс төлсөн шимтгэл; /Энэ заалтад 2009 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

4	Биеийн тамир, спортын тухай хууль	2003.10.31нд батлагдсан	2007.08.03, 2009.06.19нд нэмэлт өөрчлөлт орсон.	Биеийн тамир спортын хуулийг 2003 онд батласан бөгөөд түүнээс хойш 2 удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх зорилгоор 2011.02.1нд Биеийн тамир спортыг хөгжүүлэх цогц хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж эхлээд байна.
5	Дархлаажуулалтын тухай хууль	2000.04.20нд батлагдсан	2003, 2010 онд нэмэлт өөрчлөлт орсон	2010 оны нэмэлт өөрчлөлтөөр Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын Дархлаажуулалтын хууль дүрмийн өөрчлөлтөд нийцүүлэн зарим заат, хэсгийн өөрчилсөн байна. Тухайлбал, 10.1.Заавал хийх дархлаажуулалтад сүрьеэ, халдварт саа /полиомиелит/, В вируст гепатит, сахуу, хөхүүл ханиад, татран, улаанбурхан, В хэв шинжийн хемофилюс инфлюэнза нянгийн халдвар, гахай хавдар, улаануудын эсрэг сэргийлэх тарилга орно. /Энэ хэсгийг 2010 оны 11 дүгээр сарын 11-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/
6	Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль	2006.06.25нд батлагдсан	2008.01.03нд нэмэлт өөрчлөлт орсон	4 дүгээр зүйл ² . Химийн хорт болон аюултай бодисын ангилал 4.1.Химийн бодисыг шинж чанар болон хүний эрүүл мэнд, байгаль орчин, мал амьтанд үзүүлэх нөлөөллөөр нь: 4.1.1.хортой; 4.1.2. аюултай гэж тус тус ангилна. 3 4.2. Химийн хорт болон аюултай бодисын ангиллыг байгаль орчны болон эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран батална. /Дээрх 4 дүгээр зүйлийг 2008 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/ - 5.1. Химийн хорт болон аюултай бодис экспортлох, импортлох, хил дамжуулан тээвэрлэх, үйлдвэрлэх, худалдах, ашиглах, устгах зөвшөөрлийг Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу олгоно. /Энэ хэсэгт 2008 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт орсон/
7	Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай	1994.06.07нд батлагдсан	2000,2004,2008 онуудад нэмэлт өөрчлөлт орсон	1. ³ Үйлдвэрлэлийн ослыг багасгах, хөдөлмөрийн нөхцөлийг сайжруулах талаар зохион байгуулалтын тодорхой арга хэмжээ авсны дүнд ажил олгогч 3 жил дараалан үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын сангаас төлбөр гаргуулаагүй бол дараагийн жилд төлөх даатгалын шимтгэлийг 10 хувиар хөнгөлж болно. /Энэ хэсэгт 2008 оны 5 дугаар сарын 8-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/ гэх мэт хэд хэдэн заалтад өөрчлөлт оруулсан байна./
8	Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль	2002.11.28нд батлагдсан	2011.05.26нд нэмэлт өөрчлөлт орсон.	Нийгэмд гарч буй өөрчлөлтийг дагаад энэхүү хуулийг чангатгах, хориглох зүйл заалтыг нэмэн өөрчилсөн бөгөөд хариуцлагын системийг өндөржүүлж, мансууруулах бодисын талаарх мэдээ мэдээлэл явуулах арга хэлбэрийг зохицуулж өгсөн байна.

Дээрх хүснэгтээс харахад 2008 оноос Эрүүл мэндийн салбарын хууль тогтоомжид нилээд өөрчлөлт орсон байх бөгөөд тэдгээр өөрчлөлт нь голчлон 2010 - 2011 онд орсон байна. Энэ нь эрүүл мэндийн салбар нь нийгмийн хөгжлийг дагаад улам боловсронгуй болох хэрэгцээ шаардлагын улмаас хууль эрх зүйн зохицуулалт ч өөрчлөгдөх зайлшгүй шаардлага бий болсон гэж хэлж болох юм. Энэ нөхцөл байдлын улмаас Эрүүл мэндийн салбарын гол тулгуур хууль болох Эрүүл мэндийн тухай хууль, Эм эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хуулиудыг 2010-2011 онд шинэчилэн найруулж баталсан байна.

“Эрүүл мэндийн тухай” хууль батлагдсанаар: Эрүүл мэндийн салбарын эрх зүйн орчныг зохицуулдаг гол тулгуур хууль бол “Эрүүл мэндийн талаарх төрийн бодлого, үндсэн зарчмыг тодорхойлж, иргэний эрүүл мэндээ хамгаалуулах, нийгмийн эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авах эрхийг хангахад байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэн, албан тушаалтны гүйцэтгэх үүрэг, эрүүл мэндийн байгууллага, ажилтны үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах” үндсэн зорилго бүхий “Эрүүл мэндийн тухай хууль” юм.

Эрүүл мэндийн тухай хууль анх 1998 онд батлагдсан бөгөөд хууль батлагдан хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлснээс хойш 2002, 2006 онд нэмэлт өөрчлөлт орж байсан бөгөөд Эрүүл мэндийн газар байгуулахтай холбоотойгоор 2008 онд, дадлагажигч эмчийн эмчлэх эрхийн зөвшөөрөлтэй холбоотой харилцааг зохицуулах зорилгоор 2009 онд уг хуульд мөн нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.

Хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойшхи 10 гаруй жилийн хугацаанд нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал өөрчлөгдөж, хүн амд үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмж сайжирч байгаа боловч анхан шатны зарим эрүүл мэндийн байгууллагын статус болон эрүүл мэндийн байгууллагуудын үзүүлж буй тусламж, үйлчилгээний цар хүрээ тодорхой бус, стандарт, чанарын шаардлага хангахгүй, эмч, эмнэлгийн ажилчдын нийгмийн баталгаа хангалтгүй байгаагаас хөдөө орон нутагт анхан шатны болон төрөлжсөн мэргэжлийн тусламж үзүүлэх эмч хүрэлцээгүй, анагаахын боловсрол эзэмшсэн эмнэлгийн мэргэжилтний үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрлийн асуудал тодорхой бус байгаа; мөн төрийн өмчийн эрүүл мэндийн байгууллагуудын санхүүжилтийг сайжруулах үүднээс эрүүл мэндийн талаарх төрийн зохицуулалтыг улам боловсронгуй болгох, төлбөртэй тусламж, үйлчилгээ явуулах эрх зүйн орчин бүрдүүлэх; эрүүл мэндийн байгууллагууд олсон орлогоосоо эмч, ажилтнууддаа урамшуулал олгох, нийгмийн асуудлыг шийдэх, хөдөлмөрийн нөхцлийг сайжруулах, өөртөө шаардлагатай тоног төхөөрөмж, эм, эмнэлгийн хэрэгслээ худалдан авах, засварлах, хангах боломжийг нь бүрдүүлж, эрүүл мэндийн байгууллагууд хөгжихөд дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай болсны дагуу хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулан УИХ-аар батлуулсан байна.

Эрүүл мэндийн тухай хуулийг шинэчлэн баталсанаар Эрүүл мэндийн салбарт тулгамдаж байсан дээрх асуудлуудыг зохицуулах боломж бүрдсэн байна. Иймд шинээр батлагдсан Эрүүл мэндийн тухай хуулинд өрхийн эмнэлгийг төрийн үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгэх хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллага байх тухай заалт оруулжээ. Мөн “Өрхийн эрүүл мэндийн төвийн бүтэц, үйл ажиллагаа MNS5292-2011 стандарт”-ыг 2011 оны 6 дугаар сард батлуулж, өрхийн эрүүл мэндийн төвийн бүтэц, үйл ажиллагааны чиглэлийг шинэчилсэн байна. Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 16.4-т заасны дагуу “Өрхийн эрүүл мэндийн төвийн үлгэрчилсэн дүрэм”-ийг боловсруулан 2011 оны 12 дугаар сарын 21-ны өдрийн Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлж, Засгийн газрын “Дүрэм батлах тухай” 364 тоот тогтоолоор батлуулжээ. Энэхүү дүрэмд өрхийн эрүүл мэндийн төвийн бүтэц, зохион байгуулалтыг тодорхой болгож, төвийн эрх, үүргийг нэмж тусгасан байна.

Мөн Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 16.3-т заасныг үндэслэн тус дүрэмд иргэдэд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг чанартай, хүртээмжтэй үзүүлэх зорилгоор өрхийн нэг эрүүл мэндийн төвд ногдох иргэний тоог нийслэлд 8000-аас доошгүй, аймаг, суурин газарт

6000 -аас доошгүй байхаар зааж, нэг өрхийн эрүүл мэндийн төвд ногдох иргэний нийт тоо 14.000 -аас хэтрэхгүй байхаар тогтоосон нь өрхийн эмнэлгийн ачаалал, тогтвортой, хүртээмжтэй ажиллах боломжийг бүрдүүлсэн гэж хэлж болох байна. Түүнчлэн хүн амд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгэх хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагын хувьд өрхийн эрүүл мэндийн төв нь жил бүр гүйцэтгэлийн гэрээ байгуулж ажиллах, өрхийн эрүүл мэндийн төвийг сонгон шалгаруулах тухай заалтуудыг нэмж тусгасан байна.

Эрүүл мэндийн тухай хууль шинэчлэгдэн батлагдсанаар эрүүл мэндийн байгууллагын ажилтны нийгмийн баталгааны асуудал чухлаар тавигдаж, ялангуяа өрх, сум, тосгон, орон нутгийн эмнэлэгт ажиллах эмч ажилтнуудын нийгмийн баталгааг сайжруулах, тэнд ажиллах мэргэжлийн боловсон хүчний хангалтыг дээшлүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн байна. Тиймээс нийгмийн баталгаатай холбоотойгоор Эрүүл мэндийн байгууллагын ажилтны цалингийн тусгай сүлжээтэй байх, ажиллаж байгаа болон тэтгэвэрт гарах үед олгох мөнгөн урамшуулал, тэтгэмжийг нэмэгдүүлсэн заалтыг оруулж өгсөн байна.

“Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай” хууль батлагдсанаар: Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хуулийн үндсэн зорилт нь хүний болон мал эмнэлгийн зориулалттай эм, биобэлдмэл, эмнэлгийн хэрэгслийг үйлдвэрлэх, импортлох, хадгалах, худалдах, түгээх, хэрэглэх, хянах үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. Эм, эмнэлгийн хэрэгсэлтэй холбоотой нэн даруй шийдвэл зохих асуудал бол чанарын хувьд эргэлзээтэй, хуурамч эм зах зээл дээр байгаа явдал юм. Хэдийгээр хуулинд хуурамч эмийг зохицуулах заалт байдаг ч түүний хэрэгжилт тун хангалтгүй байдаг.

1994 он гэхэд Эмийн сангууд бүрэн хувьд гарсан гэж үздэг бөгөөд хуучин хуулинд хувийн хэвшлийн эмийн байгууллагын үйл ажиллагааг хэрхэн зохицуулах талаар зохицуулалт байдаггүй, сүүлд нэмэлт өөрчлөлт орсон нь эдгээр тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх боломж бүрдсэн байна. Мөн “Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай” хуулийн шинэчилсэн найруулга 2010 онд Монгол Улсын Их Хурлаар батлагдаж, хуулийг хэрэгжүүлэх зорилгоор “Эмийн бүртгэлийн журам”-д зарим өөрчлөлт оруулах шаардлагатай болсон тул Эрүүл мэндийн сайдын 2007 оны 38 тоот тушаалаар батлагдсан “Журам батлах тухай” тушаалыг шинэчлэн боловсруулж, Эрүүл мэндийн сайдын 2012 оны 2 дугаар сарын 02-ны өдрийн 41 тоот тушаалаар “Эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний бүртгэлийн журам” –ыг баталжээ.

Энэхүү шинэчилсэн тушаалд:

1. Биологийн идэвхит бүтээгдэхүүн, оношлуурыг улсын бүртгэлд шинээр бүртгэх;
2. Олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн эмийн эрх бүхий байгууллагад бүртгэгдсэн эмийг түргэвчилсэн журмаар бүртгэх;
3. Эм ханган нийлүүлэх байгууллага нь шинээр эм бүртгүүлэхдээ тухайн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэгчтэй гэрээ байгуулах талаар;
4. Бүртгэлийн шинжээч ажиллуулах журам;
5. Бүртгэлийн шинжээч ашиг сонирхлын мэдүүлэг гаргах талаар тусгасан байна;

“Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай” хууль батлагдсанаар: Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль нь эрүүл мэндийн даатгалын санг бүрдүүлэх, эрүүл мэндийн даатгалын хэлбэр ба хамрах хүрээ, даатгагч ба даатгуулагчдын хоорондын харилцаа, шимтгэл төлөх, нөөцийг хуваарилах болон зарцуулах зэрэг асуудлыг зохицуулна.

Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуулийг 1993 онд батлан мөрдсөнөөс хойш 9 удаа нэмэлт өөрчлөлт орж, 2006, 2010 онд шинэчилсэн найруулга хийсэн байна. Эрүүл мэндийн даатгалын тусламж үйлчилгээний багцыг шинээр тодорхойлж өргөжүүлж тусгасан нь амбулаторын үзлэг, шинжилгээ, оношлогоо, өдрийн эмчилгээ үйлчилгээ, уламжлалт

сэргээн засах болон сувилалын тусламж үйлчилгээг даатгалаас санхүүжүүлж өндөр өртөгтэй зарим тусламж үйлчилгээний зардлын хөнгөлөлтийг эрүүл мэндийн даатгалын тусламж үйлчилгээний багцад нэмж оруулсан байна.

Эрүүл мэндийн даатгалын сан анх байгуулагдсан цагаасаа эхлэн эрүүл мэндийн даатгалаа санхүүжүүлэх багц болон хэвтүүлэн эмчлэх тусламж үйлчилгээг голлон санхүүжүүлж байсан.

№	Үзүүлэлтүүд	2007	2008	2009	2010
1	Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага / сая.төг/	1 747310,5	2 466774,4	2 336629,7	3076262,8
2	Эрүүл мэндийн салбарын нийт зардал /сая.төг/	149 125,1	211 699,2	206 429,0	247 477,6
3	Нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал /мян.төг/	57,6	79,6	76,2	89,7
4	Эмнэлгийн байгууллагын тоо /ширхэг/	Төрийн эрүүл мэндийн байгууллага			
		Клиникийн болон төрөлжсөн мэргэжлийн эмнэлэг, төв	15	15	16
		Аймаг дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	34	36	35
		Сум дундын эмнэлэг	35	35	35
		Сумын эмнэлэг	288	286	277
		Хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллага			
		Хувийн эмнэлэг	857	1063	1082
		Өрхийн эмнэлэг	229	228	226
		Эмийн сан	706*	741*	636**
5	Эмнэлгийн орны тоо /ширхэг/	18 002	18 078	17 733	17 821
	Эрүүл мэндийн байгууллагын ажиллагчдын тоо	Нийт тоо	35254	37952	38704
		Их эмч нарын тоо	7 336	7 584	7 140
		Сувилагч нарын тоо	8 633	8 912	9 017
7	Нэг эмчид ногдох хүний тоо	353	351	379	368
8	Нэг сувилагчид ногдох хүний тоо	303	298	300	300
9	Эмнэлэгт хэвтэж эмчлүүлсэн өвчтний тоо /мян.хүн/	618,5	638,4	649,4	679,6
10	Нас барсан хүний тоо	15752	15115	15522	17276

Төрөөс тусламж үйлчилгээг нь санхүүжүүлдэг өвчин, эмгэгийн төрөлд (Жишээ нь, дотрын, мэдрэлийн тогтолцооны өвчин, нүдний эмгэг) багтаагүй бусад өвчин, осол гэмтэл, хөнгөн өвчлөл, осол гэмтлийн үед үзүүлэх амбулаторийн тусламж үйлчилгээ, Эрүүл мэндийн даатгалын салбар зөвлөлөөс баталсан нэн шаардлагатай эмийн жагсаалтад орсон эмийн үнийг 50-80% хөнгөлөх зэрэг багтаж байна. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн нийт

зардлын 16,1% -ийг хувийн хэвшлийн эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг санхүүжүүлэхэд зарцуулжээ. ЭМД-ын сангаас хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагуудад олгож буй санхүүжилтийн хувь хэмжээ аажим боловч тогтвортой өсч байгаа нь харагдаж байна.

Хоёр. Эрүүл мэндийн салбарт гарсан нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлт:

Эрүүл мэндийн салбарын хууль эрх зүйн орчин өөрчлөгдөн шинэчилэгдэж байгаа нь нийгэм эдийн засагт бас тодорхой өөрчлөлтүүдийг бий болгож байна.

Хүснэгт 3.2

Тайлбар:

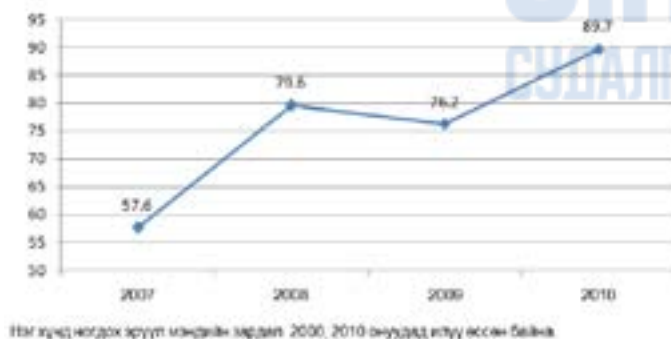
- * - Төрийн болон хувийн эмийн байгууллагуудын тоо,
- ** - Зөвхөн хувийн эмийн байгууллагуудын тоо

Зураг 3.1 Эрүүл мэндийн салбарын зардал

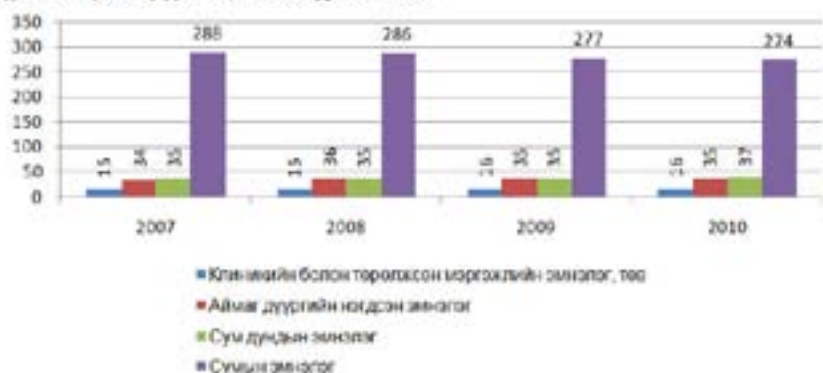
Эрүүл мэндийн салбарын зарим статистик үзүүлэлтийг авч үзвэл Улсын нэгдсэн төсвийн зарлагад эрүүл мэндийн зардлын эзлэх хувь хэмжээ нь 2007 онд 8.5 хувь, 2008 онд 8.6 хувь, 2009 онд 8.8 хувь, 2010 онд 8.0 хувь болсон байна. Энэ үзүүлэлтээс харахад эрүүл мэндийн зардал 2009 онд бага зэрэг буурсан үзүүлэлттэй байсан бол 2010 онд өссөн үзүүлэлттэй байна. Харин эрүүл мэндийн салбарын нийт зардал жил ирэх тутам өссөн үзүүлэлттэй байна.

Зураг 3.2 Нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал /мян.төг

Нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал 2008, 2010 онуудад илүү өссөн байна.

Зураг 3.3 Төрийн эрүүл мэндийн байгууллагын тоо

Эрүүл мэндийн байгууллагын тоо тэр дундаа Төрийн өмчийн эрүүл мэндийн байгууллагуудын тоо сүүлийн жилүүдэд төдийлөн нэмэгдээгүй байх бөгөөд харин сумын эмнэлгүүдийг цөөрүүлж, сум дундын эмнэлгийг шинээр бий болгосон байна. Дээрх графикаас харахад /Зураг 4.3/ сумын эмнэлгүүдийн тоо 2008 онд 286 байсан бол 2009 онд 277, 2010 онд 274 болж цөөрсөн үзүүлэлттэй байна. Харин сум дундын эмнэлэг 2008 онтой харьцуулахад 2-оор нэмэгдсэн байна.

Зураг 3.4 Хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагын тоо

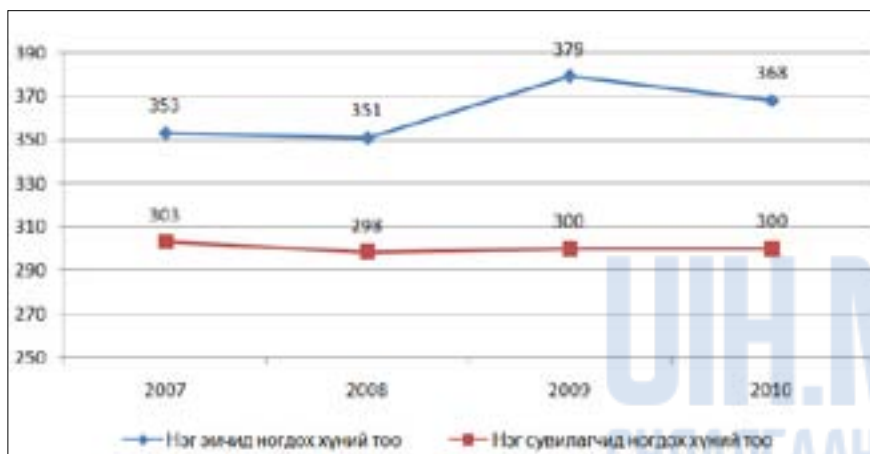
Хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагуудын тоо /График 4/ харилцан адилгүй өсчээ.Тухайлбал, хувийн эмнэлгийн тоо жил бүр өссөн үзүүлэлттэй байхад өрхийн эмнэлэг, эмийн сангуудын тоо буурсан үзүүлэлттэй байна. Монгол улсад анх өрхийн эмнэлгийн тогтолцоог бий болгосон нь эрүүл мэндийн салбарт төр, хувийн хэвшлийн түншлэл үүсч хөгжих, иргэдэд тусламж, үйлчилгээг ойртуулахад нэн чухал түлхэц болсон хэдий ч өрхийн эмнэлгүүдийн бүтэц, зохион байгуулалтыг улам боловсронгуй болгох шаардлагатай болсон.

Зураг 3.5 Эрүүл мэндийн байгууллагын ажилтнуудын тоо

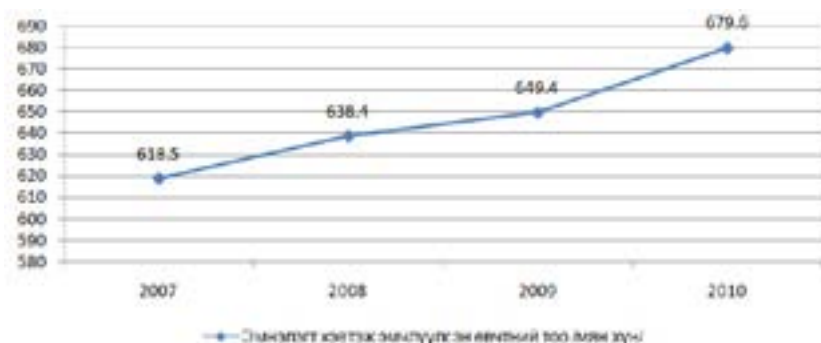
Эрүүл мэндийн байгууллагын нийт ажилтнуудын тоо 2007 онд 35254 байсан бол 2010 он гэхэд 39608 болж жил бүр тогтмол өсөн нэмэгдэж байна. Үүнээс эмч, сувилагч нарын тоо 2008 оноос хойш төдийлөн бага өсөлттэй байгаа нь эрүүл мэндийн салбарын мэргэжилтнүүдийн суралцах хугацаа урт, цалин хангамж бага, нийгмийн баталгаа сул зэргээс эрүүл мэндийн салбарын мэргэжилтнүүд мэргэжлээрээ ажиллах нь цөөрсөнтэй холбоотой байж болох юм.

Зураг 3.6 Нэг эмч, сувилагчид ногдох хүний тоо

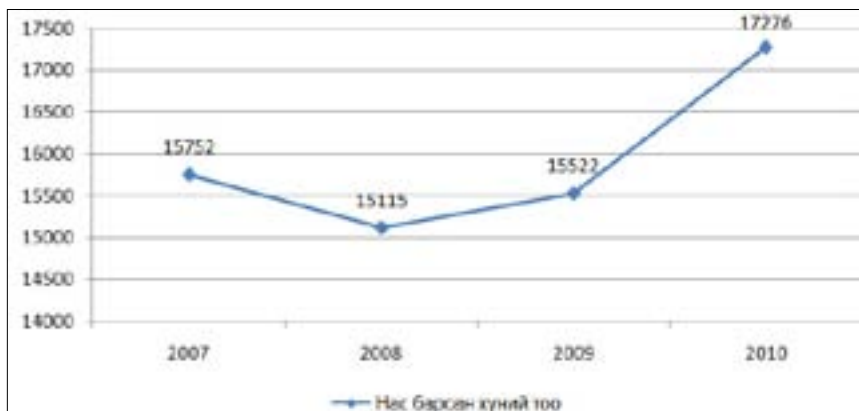
Нэг эмчид ногдох хүний тоо 2007, 2008 онтой харьцуулахад өсөлттэй байгаа ч 2009 оныхтой харьцуулахад буурсан үзүүлэлттэй байна. Энэ нь эмч мэргэжилтнүүдийн тоо харьцангуй өссөнтэй холбоотой юм.

Зураг 3.7 Эмнэлэгт хэвтэж эмчлүүлсэн өвчтний тоо /мян.хүн/

Сүүлийн жилүүдэд эмнэлэгт хэвтэж эмчлүүлэгсдийн тоо өсөн нэмэгдэж байгаа нь эмнэлгийн орны тоо нэмэгдсэн болон эмчилгээний зардлыг эрүүл мэндийн даатгалын сан байгуулагдсан цагаасаа эхлэн эрүүл мэндийн даатгалаа санхүүжүүлэх багц болон хэвтүүлэн эмчлэх тусламж үйлчилгээг голлон санхүүжүүлж байгаатай холбоотой юм.

Зураг 3.8 Нас барсан хүний тоо

Нийт нас барагсадын тоо 2010 онд огцом өссөн нь агаарын бохирдол, халдварт өвчин ихэссэн болон зам тээврийн осол зэрэг шалтгааны улмаас ихэнх хувийг эзэлж байгаа ажээ.

Дүгнэлт:

“Эрүүл мэндийн тухай хууль”, “Эм эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль”-иудыг 2010-2011 онд шинэчилэн найруулж баталсан байна. Энэ нь эрүүл мэндийн салбар нь нийгмийн хөгжлийг дагаад улам боловсронгуй болох хэрэгцээ шаардлагын улмаас хууль эрх зүйн зохицуулалт ч өөрчлөгдөх зайлшгүй шаардлага бий болсон гэж хэлж болох юм.

Энэ нөхцөл байдлын улмаас Эрүүл мэндийн салбарын гол тулгуур хууль болох Эрүүл мэндийн тухай хуулийг шинэчлэн баталсанаар Эрүүл мэндийн салбарт тулгамдаж байсан олон асуудлуудыг зохицуулах боломж бүрдсэн байна. Тухайлбал: Эрүүл мэндийн байгууллагын ажилтны нийгмийн баталгааны асуудал чухлаар тавигдаж, ялангуяа өрх, сум, тосгон, орон нутгийн эмнэлэгт ажиллах эмч ажилтнуудын нийгмийн баталгааг сайжруулах, тэнд ажиллах мэргэжлийн боловсон хүчний хангалтыг дээшлүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн байна. Тиймээс нийгмийн баталгаатай холбоотойгоор ажилтны

цалингийн тусгай сүлжээтэй байх, ажиллаж байгаа болон тэтгэвэрт гарах үед олгох мөнгөн урамшуулал, тэтгэмжийг нэмэгдүүлсэн заалтыг оруулж өгсөн байна.

Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль хэрэгжсэнээр төр даатгалыг нь хариуцах иргэдэд Хүний хөгжил сангаас төлж буй шимтгэлийн хэмжээг аажим нэмэгдүүлэх, цаашид хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хуульд заасан хувиар тооцсон түвшинд хүргэх шаардагатай бөгөөд энэ нь сангийн орлого бүрдүүлэлтэд сайнаар нөлөөлөхийн зэрэгцээ даатгуулагчийн оруулсан хувь нэмэр түүнээс хүртэх үр шимтэй уялдаж шударга зарчим үйлчлэх тустай юм. Түүнчлэн хүн амд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгэх хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагын хувьд өрхийн эрүүл мэндийн төв нь жил бүр гүйцэтгэлийн гэрээ байгуулж ажиллах, өрхийн эрүүл мэндийн төвийг сонгон шалгаруулах тухай заалтуудыг нэмж тусгасан байна.

Одоогоор нийгэм, эдийн засагт гарсан илэрхий өөрчлөлт харагдахгүй байж болох ч цаашид боловсронгуй болох боломжуудыг нээсэн зохицуулалтуудыг бий болгосон гэж хэлж болно. Энэ нь шинэчлэгдсэн хуулиуд хэрэгжиж эхлээд удаагүйтэй холбоотой юм.

Дөрөв: Эдийн засгийн салбарын хууль тогтоомжуудын өөрчлөлттэй холбоотойгоор эдийн засгийн зарим салбарт гарсан үр дүн /2008-2012 он/

Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн хүрээнд 2008 оноос хойш гарсан өөрчлөлт, шинэчлэлийн хурдацыг даган бүхий л салбаруудын хууль, тогтоомжууд нь шинээр болон шинэчилэн батлагдаж мөрдөгдөж байна. 2008 оноос хойш өнөөдрийг хүртэл **эдийн засгийн салбарт** дор дурьдсан нийт 17 хуулийг шинээр, өмнө мөрдөгдөж байсан 13 хуулийг шинэчилсэн найруулгаар батласан байна. Мөн түүнчлэн эдгээр шинээр болон шинэчилсэн найруулгаар батлагдсан хуулиудын хүрээнд бусад салбарын хууль тогтоомжид холбогдох нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг оруулсан болно.

Хүснэгт 4.1 2008 оноос хойш шинээр батласан хуулийн жагсаалт

№	Хуулийн нэр	Батлагдсан огноо
1	Хүн ам, орон сууцны улсын тооллогын тухай	2008.01.03
2	Банкин дахь мөнгөн хадгаламжинд баталгаа гаргах тухай	2008.11.25
3	Хохирогчид нөхөн олговор олгох тухай	2009.07.09
4	Үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай	2009.07.09
5	Төлбөр тооцоог үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр гүйцэтгэх тухай	2009.07.09
6	Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийг дагаж мөрдөх жумын тухай	2009.07.16
7	Хүний хөгжил сангийн тухай	2009.11.18
8	Хөрөнгийн үнэлгээний тухай	2010.01.21
9	Хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаасны тухай	2010.04.23
10	Төсвийн тогтвортой байдлын тухай	2010.06.24
11	Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай	2010.06.24
12	Нийслэлийн агаарын бохирдлыг бууруулах тухай	2011.02.10

13	Монгол Улсын Хөгжлийн банкны тухай	2011.02.10
14	Хөдөө аж ахуйн гаралтай бараа, түүхий эдийн биржийн тухай	2011.06.02
15	Дээд боловсролын санхүүжилт, суралцагчдын нийгмийн баталгааны тухай	2011.07.09
16	Жолоочийн даатгалын тухай	2011.10.06
17	Зээлийн мэдээллийн тухай	2011.10.20

Хүснэгт 4.2. 2008 оноос хойш шинэчилсэн найруулгаар батласан хуулийн жагсаалт

№	Хуулийн нэр	Батлагдсан огноо
1	Татварын ерөнхий хууль	2008.05.20
2	Гаалийн тухай	2008.05.20
3	Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай	2008.05.20
4	Улсын бүртгэлийн ерөнхий хууль	2009.06.25
5	Банкны тухай	2010.01.28
6	Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний тухай	2010.04.16
7	Өрсөлдөөний тухай	2010.06.10
8	Барааны тэмдэг, газар зүйн заалтын тухай	2010.06.10
9	Улсын тэмдэгтийн хураамжийн хууль	2010.11.25
10	Компанийн тухай	2011.10.06
11	Хадгаламж, зээлийн хоршооны тухай	2011.10.27
12	Төсвийн тухай	2011.12.23
13	Нийгмийн халамжийн тухай	2012.01.19

УИХ -аар 2008 - 2011 онуудад шинээр болон шинэчилсэн найруулгаар батлагдсан хуулиудыг багцлан эдийн засагт үзүүлж буй ач холбогдол болон үр дүнг макро эдийн засгийн зарим үзүүлэлтүүдэд тулгуурлан дараах байдлаар авч үзлээ.

1/ Төсвийн харилцааны шинэтгэлийн хүрээнд:

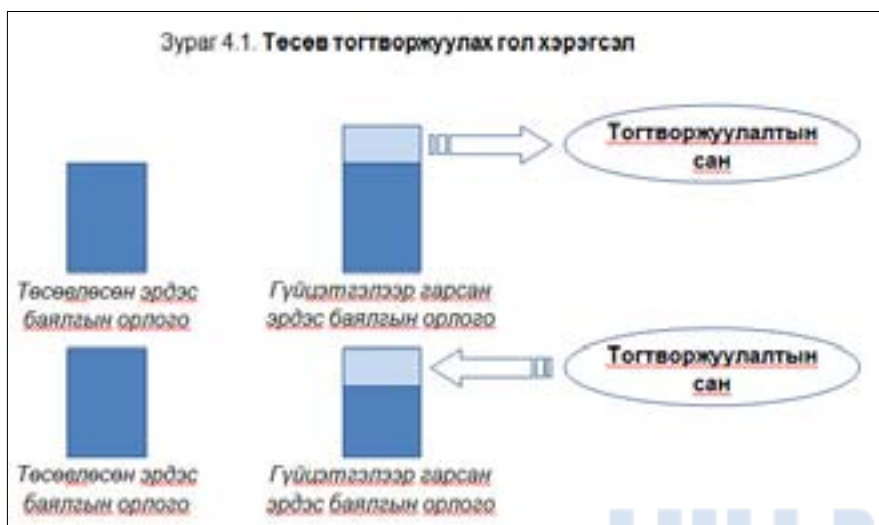
Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд төсөв мөнгө их хэмжээгээр нэмэгдэж, төсвийн нийт эдийн засагт эзлэх хувь хэмжээ өндөр түвшинд хүрэх болсон. Татварын бодлогын өөрчлөлттэй холбоотойгоор нийтлэг татварын хувь хэмжээ буурсан ч гол нэр төрлийн экспортын барааны үнийн өсөлтөөс үүдэлтэй гэнэтийн их орлого төсвийн хэмжээ өсөхөд нөлөөлсөн билээ. Харин энэ богино хугацааны таатай байдал нь төсвийн бодлого оновчгүй, төсвийн зарцуулалтыг улс төрийн болон бусад нөлөөллөөс тусгаарлаж чадаагүй байгааг харуулсан.

Орлого орох хэмжээгээр зарцуулалтыг нэмэх хандлага, түүний дотор улс төрийн амлалт дээр үндэслэсэн нийгмийн халамжийн зардал, мөн үр ашиг, төлөвлөлт муутай хөрөнгө оруулалтын зардлыг их хэмжээгээр нэмж байгаа нь орлого буурах үед төсөвт их дарамт үзүүлж, амлалт биелүүлэх, нэгэнт эхлүүсэн төслүүдийг дуусгахад хүндрэл учраад

зогсохгүй нийтэд зайлшгүй хэрэгцээтэй төрийн үйлчилгээг хангахад хөрөнгө мөнгө дутагдахад хүргэдэг.

Төсвийн харилцааны шинэтгэлийн хүрээнд Төсвийн тухай хууль /2011.12.23/, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль /2010.06.24/ болон Татварын Ерөнхий хууль /2008.05.16/ зэргийг УИХ-аас шинээр болон шинэчилсэн найруулгаар батласан. Ингэснээр төрийн үйлчилгээний чанар, эдийн засгийн өсөлт, хүн амын амьжиргаа төсвийн бодлогоос шууд хамаарах тул төсвийн суурь хууль тогтоомжийг амьдралд бодитой хэрэгжихүйц, гэхдээ татвар төлөгчдийн мөнгийг хамгийн оновчтой, үр дүнтэй, үр ашигтай зарцуулах тийм бүтэц, механизмыг бүрдүүлэх боломжийг бий болгож байгаа юм.

Мөн түүнчлэн шинээр баталсан Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн дагуу төсөв тогтворжуулах гол хэрэгсэл нь “Төсвийн тогтворжуулалтын сан” бөгөөд энэ нь төсвийн удирдлагын зарчим, төсвийн тусгай шаардлагад нийцсэн нэгдсэн төсвийн дунд, урт хугацааны тогтвортой байдлыг хангах зорилготой юм. Тус санд тэнцвэржүүлсэн орлогоос давсан бүх орлогыг оруулахаар хуульчилсан болно. Өөрөөр хэлбэл эрдэс баялгын үнэ төлөвлөж байснаас давж өссөн үед тогтворжуулалтын санд хөрөнгө хуримтлагдах бөгөөд үнэ буурсан үед уг сангаас төсвийн алдагдалыг санхүүжүүлж байхаар зохицуулж өгсөн байна.

2011 оны байдлаар Төсвийн тогтворжуулалтын санд 183.1 тэрбум төгрөг төвлөрсөн бөгөөд улмаар 2013 оноос Төсвийн тогтворжуулалтын сангаас хөгжлийн хөрөнгө оруулалт хийх нөхцөл бүрдэнэ гэж үзэж байна. Сүүлийн жилүүдэд манай улсын төсөвт төвлөрч буй орлогын хэмжээ үлэмж нэмэгдэж байгаа ч Улсын нэгдсэн төсөв болон ДНБ-д эзлэх орон нутгийн төсвийн орлогын хувь хэмжээ тогтмол буурсан үзүүлэлттэй байна. /Хүснэгт 3-т нэгдсэн төсөв болон ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээгээр харуулав.

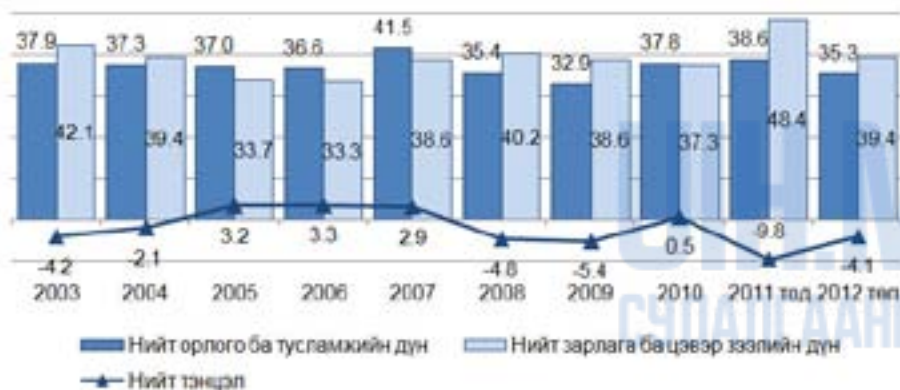
“Төсвийн тухай хууль” болон “Төсвийн тогтвортой байдлын тухай” хуулиуд 2013 оноос эхлэн хүчин төгөдөр мөрдөгдөж эхлэсэнээр төсвийн төвлөрөлийг сааруулж, орон нутаг дахь төсвийн эрх мэдлийг нэмэгдүүлэх боломжтой юм.

Хүснэгт 4.3.

- Монгол Улсын 2000 - 2012 оны нэгдсэн төсөв болон ДНБ-д эзлэх хувь /сая төг/

Он	Улсын төсвийн нийт орлого	Улсын төсвийн нийт зарлага	ДНБ (оны үнээр)	Нэгдсэн төсвийн орлогод ДНБ эзлэх хувь	Нэгдсэн төсвийн зарлагад ДНБ эзлэх хувь
2000	346,119.2	440,648.3	1,044,600.0	33.1	42.2
2001	408,882.1	479,967.3	1,130,518.7	36.2	42.5
2002	443,122.5	525,899.6	1,245,000.0	35.6	42.2
2003	553,889.3	615,771.3	1,461,169.2	37.9	42.1
2004	713,113.6	752,486.4	1,910,880.9	37.3	39.4
2005	837,858.3	764,597.1	2,266,505.5	37.0	33.7
2006	1,360,409.8	1,237,008.0	3,715,000.0	36.6	33.3
2007	1,880,488.9	1,747,310.5	5,464,300.0	34.4	32.0
2008	2,170,370.0	2,466,774.4	6,130,300.0	35.4	40.2
2009	1,993,995.6	2,336,629.7	6,293,600.0	31.7	37.1
2010	3,122,464.2	3,080,685.1	7,171,400.0	43.5	43.0
2011 Тод.	3,942,533.8	4,931,214.4	10,157,200.0	38.8	48.5
2012 Төл.	5,825,663.2	6,309,450.0	16,133,500.0	36.1	39.1

Зураг 4.2. Монгол Улсын нэгдсэн төсөв 2003 - 2012 он (ДНБ -нд эзлэх хувиар)

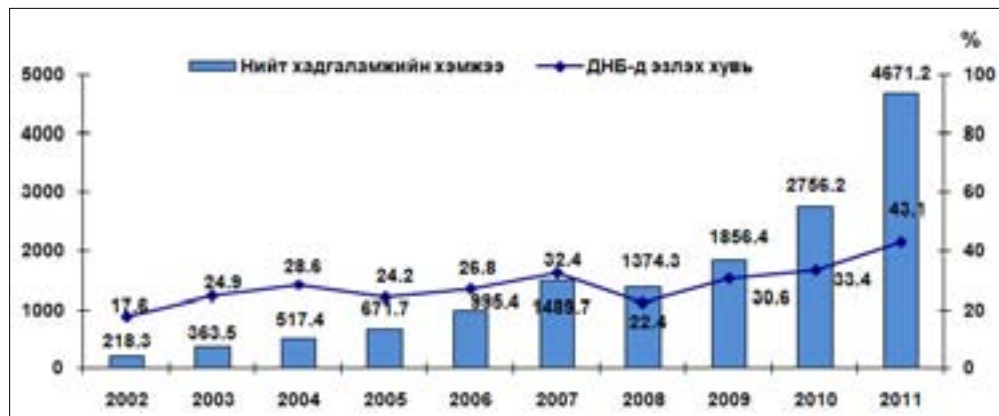

2/ Мөнгөний бодлого ба инфляци

Арилжааны банкууд дахь иргэд, ААН, байгууллагаас татан төвлөрүүлсэн хадгаламжийн хэмжээ жилээс жилд нэмэгдсээр байгаа бөгөөд энэхүү өсөлтийн нэг хүчин зүйл нь Улсын Их Хурлаас “Банкин дахь мөнгөн хадгаламжинд баталгаа гаргах тухай” хуулийг 2008.10.09-нд хэлэлцэн батлагдсан явдал юм. Тухай үед эдийн засгийн тогтворгүй байдал, дэлхий нийтийг хамарсан эдийн засгийн хямрал зэрэгтэй холбоотойгоор иргэдийн зүгээс банканд

итгэх итгэл суларч, банканд дахь хадгаламжаа эргүүлэн татах явдал нэлээд ихссэн болно. Банкуудын иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудаас татан төвлөрүүлсэн хадгаламжийн хэмжээ 2009 онд өмнөх оноос 38,7 хувиар, 2010 онд 48,5 хувиар өсч байсан бол 2011 онд өнгөрсөн оны мөн үеэс 41,1 хувиар өсч, нийт хадгаламжийн хэмжээ 4671,2 тэрбум төгрөгт хүрээд байна. 2011 оны байдлаар ДНБ оны үнээрээ 10829.7 тэрбум төгрөг болж, нийт хадгаламжийн хэмжээ ДНБ-ний 43,1 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4.3. Нийт хадгаламжийн хэмжээ, ДНБ -нд эзлэх хувиар

2011 оны жилийн эцсийн байдлаар Монголбанкны мэдээгээр иргэдийн төгрөгийн хадгаламж өнгөрсөн оны мөн үеэс 44,1 буюу 1083,4 тэрбум төгрөг, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын төгрөгийн хадгаламж 40,2 хувь буюу 1249,7 тэрбум төгрөг, гадаад валютын хадгаламж 24,6 хувь буюу 1149,2 тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн байна.

Монголбанкнаас гаргасан 2011 оны жилийн эцсийн мэдээгээр арилжааны банкуудын активын хэмжээ 8652,6 тэрбум төгрөгт хүрч, энэ нь өнгөрсөн оны мөн үеийнхээс 67,9 буюу 2779,1 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн нь санхүүгийн зуучлалын цар хүрээ улам тэлж байгааг харуулж байна.

Хөгжлийн банкны тухай хууль: Стратегийн ач холбогдол бүхий томоохон төслүүдэд санхүүгийн зуучлалын үйлчилгээ үзүүлэх, дунд болон урт хугацаанд тухайн төслүүдийг санхүүжүүлэх, дотоод, гадаадын хөрөнгийг эдийн засгийн эргэлтэд татан оролцуулах үндсэн зорилготой Хөгжлийн банкыг төрөөс байгуулахаар болж УИХ-аас 2011оны 02 дугаар сард “Хөгжлийн банкны тухай” хуулийг батлаж эрх зүйн зохицуулалтын бий

болгосон. Уг хуулиар Монгол Улсын Засгийн газрын томоохон төслүүдийн хөрөнгө оруулалтыг Хөгжлийн банкаар дамжуулан хэрэгжүүлсэнээр 100,0 тэрбум төгрөг тутам эдийн засгийн өсөлтийг 1 хувиар нэмэгдүүлэх боломжтой гэж тооцоолсон байна.

Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр байгуулах дэд бүтэц, хүнд аж үйлдвэрүүд нь манай улсын хөгжлийг түргэтгэх, боловсруулах аж үйлдвэр хөгжүүлэх, импортыг орлох, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний бүтцийг боловсронгуй болгох, төрөлжилтийг нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм.

Төлбөр тооцоог үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр гүйцэтгэх тухай хууль: УИХ-аар хэлэлцэн 2009.07.09-ний өдөр Төлбөр тооцоог үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр гүйцэтгэх тухай хуулийг баталсан бөгөөд энэхүү хууль баталсанаар төгрөгийн валюттай харьцах ханш харьцангуй тогтворжсон эерэг үр дүнг үзүүлсэн болно. Мөн түүнчлэн энэхүү хууль батлагдсанаар гадаад валютын хиймэл, зохиомол хэт их эрэлтийг зогсоож байгаа. Мөн зарим аж ахуйн нэгж тооцооны нэгж гэдгийг үйлчилгээндээ мөрдөөд байдаг. Тооцооны нэгж гэдэг нь бараа, ажил үйлчилгээний үнэ төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханштай уялдан өөрчлөгдөж байхаар илэрхийлэгдсэн үнийн санал юм. Тэгэхээр энэ хуульд тооцооны нэгжээр төлбөр тооцоо хийх, үнэ тогтоох, үйл ажиллагаагаа зарлан сурталчлахыг энэ хуулиар хориглосон.

3/ Гадаад худалдаа, гаалийн тариф

Эдийн засагт гарсан гадаад болон дотоод эерэг өөрчлөлтийн нөлөөгөөр манай улсын гадаад худалдаа эрчимтэй нэмэгдэж байна. 2010 онд нийт бараа эргэлт 2009 оныхоос мөн 53 хувиар өсч анх удаагаа 6,2 тэрбум ам.долларт хүрсэн байна. Харин 2011 онд гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт огцом өсч 11307,2 сая ам долларт хүрсэн бөгөөд үүнээс экспорт 4780,4 сая ам доллар, импорт 6526,9 сая ам долларт хүрсэн байна. 2008 оноос хойш УИХ-аас гадаад худалдааны эрх зүйн бодлогын чиглэлээр “Гаалийн тухай хууль”, “Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хууль” зэрэг гол гол суурь хууль тогтоомжуудыг шинэчлэн баталсан байна.

Ийнхүү гадаад худалдааны эрх зүйн харилцааг шинэчлэн баталсан нь манай улсын төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх улмаар гадаад худалдааг хөгжүүлэхэд эерэг үр дүнг үзүүлсэн болно. Тухайлбал: 2012 оны улсын төсөвт Гаалийн албан татвараас 239.4 тэрбум төгрөгийн орлогыг бүрдүүлэхээр төлөвлөсөн нь өмнөх оныхоос 74.1 тэрбум төгрөг буюу 44.8 хувиар нэмэгдүүлсэн байна. Үүнээс импортын барааны гаалийн албан татвар 84.2 тэрбум төгрөг буюу 54.3 хувиар нэмэгдсэн байна. Учир нь уул уурхайн салбарын бүтээн байгуулалтын ажил, түлш, машин механизм, тоног төхөөрөмжийн тээвэрлэлт болон холбогдох дэд бүтцийн төслүүд нэмэгдсэнээр эдийн засаг тэлж, тэр хэрээр импорт огцом өсч байна.

4/ Хүн ам, нийгмийн бусад салбарын хүрээнд:

Хүн ам, орон сууцны улсын тооллогын тухай тухай хууль: Улс орны нийгэм, эдийн засгийн ирээдүйн хөгжлийн төлөвлөлт, бодлого боловсруулахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг мэдээллийн хамгийн том эх үүсвэрийн нэг нь 10 жил тутамд явагддаг хүн ам, орон сууцны тооллого билээ. Хүн ам, орон сууцны улсын тооллогын тухай хуулийг батлагдахаас өмнө 1997 онд батлагдсан Статистикийн тухай хуулиар эрх зүйн харилцааг зохицуулж байсан бөгөөд уг хууль батлагдсанаар Хүн ам, орон сууцны улсын тооллогыг Үндэсний статистикийн хороо 2010 оны 11 дүгээр сарын 11-17-ны хооронд амжилттай зохион байгуулж, дүнг нэгтгэх, мэдээлэл боловсруулах ажиллагаа явагдаж байна.

Тооллогын үеэр улсын хэмжээнд 714 784 өрх, 2 650 673 хүн тооллогын асуулгыг бөглөжээ. Тооллогын үр дүнг хэрэглэгчдэд өргөн хүрээтэй тархах томоохон ажлын нэг хэсэг нь тооллогын үр дүнд суурилсан хүн амын боловсрол, бичиг үсгийн мэдлэг, шилжих

хөдөлгөөн, суурьшил, өндөр настан, өрх, гэр бүлийн байдал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, жендэрийн тэгш байдал, гадаадад оршин суугаа Монгол Улсын иргэд болон хүн амын орон сууцны нөхцөл, интернэт, гар утасны хэрэглээ зэрэг тодорхой сэдвүүдээр судалгааны ажлыг гаргаж байна.

“Хүний хөгжил сангийн тухай хууль”: Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хуулийн этгээдийн төрийн өмчид ногдох хувьцааны ногдол ашиг, хувьцаа борлуулсаны орлогоос, ашигт малтмалын орд газарт ашигт малтмал олборлох, боловсруулах үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа хуулийн этгээдийн ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн улсын төсөвт ногдох хэсэг, үнэт цаас өрийн бичиг эсвэл хадгаламжид оруулсан хөрөнгө оруулалтаас орох цэвэр ашиг болон стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын орд ашиглахтай холбогдуулан авсан урьдчилгаа мөнгө, зээл зэргээс бүрдэх “Хүний хөгжил сангийн тухай” хуулийг 2009 онд баталсан.

2010 оноос эхлэн олгож эхэлсэн “Хүний хөгжил сан” -гийн хишиг болох мөнгө хүртээх ажлыг улс орон даяар зохион байгуулан явуулсан бөгөөд 2010 оны байдлаар 276,1 тэрбум төгрөгийг давхардсан тоогоор 2.6 сая иргэнд, 2011 онд 733.1 тэрбум төгрөгийг давхардсан тоогоор 2.8 сая иргэнд олгожээ.

“Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хууль”: Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хууль 1993 онд батлагдан мөрдөгдсөнөөс хойших 10 гаруй жилийн хугацаанд “Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай” хуулиар зохицуулж буй үйлчилгээний төрөл болох эрх бүхий этгээдээс эрх олгох, эрх шилжүүлэхтэй холбогдсон баримт бичиг олгох, бүртгэх, гэрээ хэлцэл, баримт бичгийг батлан гэрчлэх, зөвшөөрөл, тусгай зөвшөөрөл олгох, зохих этгээдийг улсын бүртгэлд бүртгэх, нотариатын үйлчилгээ үзүүлэх болон бусад улсын тэмдэгтийн хураамж тогтоох шаардлага бүхий үйл ажиллагаануудыг зохицуулсан хуулиуд үндсээрээ өөрчлөгдсөн болон шинээр батлагдан гарсан байдаг.

Мөн эд хөрөнгө өмчлөх, газар өмчлөхтэй холбогдон тэмдэгтийн хураамж тогтоох төрийн шинэ үйлчилгээнүүд бий болсон, үйл ажиллагааныхаа орлогоор санхүүждэг засгийн газрын агентлагуудын үйл ажиллагааны орлогын зарим хэсгийг тэмдэгтийн хураамжаар бүрдүүлж түүнийг төсөвт төвлөрүүлдэг болгох, хуулийн хүрээнд олгогдож байгаа зөвшөөрөл лицензүүдийг олгогдсон хугацаатай нь уялдуулан тэмдэгтийн хураамж тогтоож байх зэрэг нөхцөл шалтгаанууд ч бий болсон.

Зарим хууль тогтоомжийн хувьд 2000 - 2008 онд гарсан хуулиудын шинэчлэлтээр тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл, эрх олгох, эрхийн бүртгэл хийх, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг бүртгэх эрх зүйн зохицуулалтад олон өөрчлөлт орж, төрөөс зайлшгүй зөвшөөрөл олгох, хяналт тавих шаардлагатай Галт зэвсгийн тухай”, “Хувийн хамгаалалтын тухай”, “Үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай” болон “Улсын бүртгэлийн ерөнхий хууль”, “Татварын ерөнхий хууль” гэх мэт олон хуулийг шинэчлэн найруулж баталсан юм. УИХ-аас 2010 оны 11 сарын 25-ны өдөр “Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай” хуулийг шинэчилсэн найруулгаар батлан 2011 оны 1 сарын 01-нээс эхлэн хэрэгжиж эхэлснээр нийгмийн зүгээс шүүмжлэлд өртөн, бизнес эрхлэгчдээс санал гомдол ихээр гарах болсон.

2010 онд батлагдсан “Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай” хуулийг Монгол Улсын 2011 оны төсвийн төсөлтэй хамт УИХ -д өргөн мэдүүлсэн бөгөөд ингэхдээ ямар нэг нарийвчилсан судалгаа, тооцоо гаргаагүй төдийгүй хураамжийн хувь хэмжээг тогтоохдоо тухайн хураамж авч байгаа салбарын ач холбогдол болон үйлчилгээний цар хүрээ, нийгэмд үзүүлж буй нөлөөлөл, төрөөс баримталж буй бодлого зэргийг харгалзан тооцоогүй байв. 2011 онд оруулсан “Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай” хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөнд тулгуурлан тэмдэгтийн хураамжийн төрлөөр авч үзвэл:

- 1993 онд батлагдсан Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуулиар төрийн

захиргааны байгууллага болон Засаг даргаас нийт 18 төрлийн 84 үйлчилгээнээс хураамж;

- 2010 онд батлагдсан хуулиар 42 төрлийн 564 үйлчилгээнээс төлбөр хураамж авах болж, 2010 оны хуулиар нийт 24 төрлийн 480 үйлчилгээнээс төлбөр хураамж авахаар нэмэгдсэн;
- 2011 онд “Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулиар нийт 7 төрлийн 149 үйлчилгээнээс тэмдэгтийн хураамж авах заалтыг хүчингүй болгож, 43 төрлийн үйлчилгээг нэмэлт оруулсан байна.

Зураг 4.5.

- Улсын татварын орлогод Улсын тэмдэгтийн хураамжийн эзлэх хувь хэмжээ /Хувиар/

Ашигласан материал:

1. Нийгмийн даатгалын Ерөнхий газрын үйл ажиллагааны тайлан 2009 он. www.ndaatgal.mn
2. Нийгмийн даатгалын Ерөнхий газрын үйл ажиллагааны тайлан 2010 он. www.ndaatgal.mn
3. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам 100 хоногт. www.ndaatgal.mn
4. Монгол Улсын Засгийн газрын 2008 - 2012 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт. www.pmis.gov.mn/
5. Тэтгэвэр авагчдын тоо, тэтгэвэрийн хөрөнгө, дундаж тэтгэвэр /Түүвэр судалгаагаар/. www.ndaatgal.mn
6. Монгол улсын статистикийн эмхтгэл 2008. УБ., 2009 он
7. Монгол улсын статистикийн эмхтгэл 2009. УБ., 2010 он
8. Монгол улсын статистикийн эмхтгэл 2010. УБ., 2011он
9. Монгол улсын нийгэм эдийн засгийн байдал. Статистикийн танилцуулга. УБ., 2011.12 сар
10. www.legalinfo.mn
11. Эрүүл мэндийн яамны ажлын тайлан 2010 он
12. www.pmis.gov.mn
13. Үндэсний шинэтгэлийн хопоо <http://www.ndic.gov.mn/index.php?lang=mn>
14. Татварын Ерөнхий газар <http://www.mta.mn/>
15. Гаалийн Ерөнхий газар <http://www.ecustoms.mn/>
16. Үндэсний Статистикийн Хопоо <http://www.nso.mn/>
17. www.legalinfo.mn. Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль
18. www.legalinfo.mn Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль
19. www.legalinfo.mn Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хууль
